

DE PLATE

TIJDSCHRIFT VAN DE OOSTENDSE HEEMKRING "DE PLATE"

Vormings- en ontwikkelingsorganisatie en Permanente Vorming.

Aangesloten bij de KULTURELE RAAD OOSTENDE en het WESTVLAAMS VERBOND VAN KRINGEN VOOR HEEMKUNDE

Statuten gepubliceerd in de Bijlagen tot het Belgisch Staatsblad dd. 1-2 mei 1959, nr. 1931 en gewijzigd volgens de Bijlagen tot het Belgisch Staatsblad dd. 15 mei 1975 nr. 3394 en nr. 3395 en de Bijlage tot het Belgisch Staatsblad van 4 december 1986 nr. 31023.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER:	SECRETARIS:	PENNINGMEESTER:	REKENING:
A. VAN ISEGHEM	J.B. DREESEN	J.P. FALISE	750-9109554-54 of
IJzerstraat 1	Rode Kruisstraat 4	H. Serruyslaan 78/19	000-0788241-19
8400 OOSTENDE	8400 OOSTENDE	8400 OOSTENDE	

Alle medewerkers zijn verantwoordelijk voor de door hen getekende bijdragen.

JAARGANG 19 Nr. 9 september 1990

VOOR DE INHOUDSTAFEL VAN DIT NUMMER, ZIE DE LAATSTE BLADZIJDE.

SEPTEMBER - ACTIVITEITEN

De Oostendse Heemkring "De Plate" heeft de eer en het genoegen zijn leden en andere belangstellenden uit te nodigen tot de volgende activiteiten in de loop van de maand september.

SEPTEMBER I - ACTIVITEIT

In het kader van de reeks KEN UW STAD brengen we op

donderdag 13 september om 14u30

een bezoek aan de rokerij LA COURONNE in de Zandvoordestraat 446, Oostende.

De rokerij La Couronne werd gesticht door de heer BOELS in 1924. Toen reeds stond hij al lang bekend als de meester-visroker van Oostende. In 1947 werd de zaak omgevormd tot N.V.

Met een omzet van 320 miljoen ₣ in 1988/89 is La Couronne in België de zalmrokerij nr. 1 (65 % van de Belgische zalmmarkt) en 8ste op de wereldranglijst. Het bedrijf geeft werk aan ± 45 personen. Voor het ogenblik is de directie in handen van de heren Jos en Jean-Marie BOELS.

Bij onze rondgang komen wij alles te weten over de gebruikte soorten zalm, het inzouten, roken, versnijden en vervoeren van deze delicatessen.

Een bezoek dat U zeker niet moogt missen. Verzameling om 14u15 aan de ingang van het bedrijf.

SEPTEMBER II - ACTIVITEIT

op donderdag 27 september 1990 om 20u30

in de Conferentiezaal van de V.V.F. Oostende, Dr Colenstraat 6.

Een voordracht met als onderwerp

HISTORIEK EN FOLKLORE VAN DE PAARDENRENNEN TE OOSTENDE

De spreker : de heer Omer VILAIN, onder-voorzitter van "De Plate".

Met de bestudering van de geschiedenis van het toerisme te Oostende komt automatisch ook het Hippodroom Wellington en de Paardenrennen daarbij een belangrijke plaats innemen.

Heel wat Oostendenaars hebben het altijd over "DE KOERS" gehad, maar hebben de drukte en de folklore, die dit jaarlijkse gebeuren

meebracht nooit echt van zeer nabij bekeken.

Men kan vóór of tegen paardenrennen zijn toch kan het niet geloofwaardig worden dat er waarschijnlijk maar weinig toeristische evenementen zijn die zoveel passie met lief of leed met zich meebrengen. Dit valt ook ieder jaar te Oostende in het seizoen te beleven.

Wilt u meer vernemen over woorden of begrippen i.v.m. deze paardenwereld, zoals steeple-chase, verkoopsren, bijbelasting, show, Prince Rose, rouwgeld, Grote Internationale Handicap van Oostende, bookmakers en hun geheime gebarentaal of uitdrukkingen zoals "Het is in de sacoché" dan kunt U dit deze avond.

Een voordracht die U niet moogt missen. Wij rekenen op Uw aanwezigheid. Elk zegge het voort. Zoals steeds is de toegang vrij en kosteloos ook voor niet-leden.

Jean Pierre FALISE

Even verder kennis maken : Jan PARMENTIER, Licenciaat in de geschiedenis

Wij kennen Jan PARMENTIER als spreker voor onze Kring die steeds op een degelijke wijze bepaalde aspecten uit onze maritieme geschiedenis weet toe te lichten. Teneinde onze lezers op de hoogte te houden van zijn publicaties elders noteren we er enkele die ons bekend zijn. Het vormt meteen een begin van een bibliografie over Oostende.

1. DE HANDELAARS EN SUPERCARGO'S IN DE OOSTENDSE MOKA- EN INDIAHANDEL (1714-1735) in Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge. CXXII-1985. 3-4. blz. 181 t.e.m. 208.
2. OOSTENDSE ZEELUI EN SUPERCARGO'S IN DIENST VAN DE DEENSE AZIATISCHE COMPAGNIE (1730-1747) in Mededelingen van de Marine Academie 1983-84-85. Boek XXVII. blz. 1 t.e.m. 19.
3. EEN SCHILDERIJ MET DE VOORSTELLING VAN HET HANDELSHUIS GUILLAUME DE BROUWER, HANDELAAR EN REDER (1693-1767) in samenwerking met Stéphane VANDENBERGHE in Jaarboek 1985-86. Stad Brugge, Stedelijke Musea. Brugge 1987.
4. THE OSTEND TRADE TO MOKA AND INDIA (1714-1735) in The Mariner's Mirror. Vol. 73 nr. 2 May 1987. Pages 123 to 138.
5. SØFOLK OG SUPERCARGOER FRA OOSTENDE I DANSK ASIATISK KOMPAGNIS TJENESTE (1730-1747). Saertryk af Handels-og Søfartsmuseets Arbog 1989.

Prof. dr. Maria K.E. GOTTSCHALK ging ons voor

Prof. dr. Maria K.E. GOTTSCHALCK (° Mönchen-Gladbach B.R.D. 28 oktober 1912 - + Amsterdam 14 september 1989), was oud-hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam en sinds 1963 erelid van de Heemkundige Kring West-Zeeuws-Vlaanderen. Zij leverde baanbrekend werk op het vlak van de historische geografie van West-Zeeuws-Vlaanderen.

Haar standaardwerk "Stormvloeden en rivieroverstromingen in Nederland" (drie delen), dat echter ook van belang is voor onze kust, is een pareltje van wetenschappelijke wijze van denken en werken.

Bron : Mededelingsblad van de Heemkundige Kring West-Zeeuws-Vlaanderen 22, 1989, nr. 3-4, blz. 3-4.

J.B. DREESEN

EEN VRIJKOPERS-ORDE BEVRIJDT DE BEMANNING VAN
EEN OOSTENDSE COMPAGNIE-SCHIP (1724-1735)

door Ivan VAN HYFTE

Een zeldzame keer horen we, via de telexen van het wereldnieuws, dat in de Chinese Zee mensen (bootvluchtelingen) door piraten worden gekaapt.

Die ongewone gebeurtenis heeft nochtans eeuwen lang alle zee-volkeren geterroriseerd. Pompejus zuiverde de onveilige Middellandse Zee van de piraterij; kapers voerden een mohammedaanse Heilige Oorlog; Spanjaarden, Engelsen en Hollanders waren voor de kristelijke scheepvaart even schadelijk als de moslims...

In het (te) korte levensverhaal van de Oostendse Compagnie weten ze er ook van mee te praten ! Kapitein Joseph de GHESELLE (een voorouder van de priester-dichter) was op 22 november 1722 vertrokken naar Moka en zeilde, mei 1724, met zijn koopvaardijschip, de "Keyserinne Elisabeth" nabij de ingang van het Kanaal. In de mist doken plots 2 Algerijnse piraatschepen op die de honderdkoppige bemanning achtervolgde. Op 29 mei begon, na het rammen, op dek een gevecht man tegen man. Wie niet sneuvelde, viel in handen van de kapers die het schip, de bemanning en de vracht thee, koffie en andere Oosterse waren naar Algiers sleurden om er op de slavenmarkt alles van de hand te doen. Enkel de GHESELLE, 2 van zijn officieren en de opper-cargador kwamen in handen van de Dey van Algiers die er zware munt hoopte uit te slaan.

Die anekdote staat onvoldoende beschreven in de desbetreffende literatuur. Nog minder gekend is het wijdvertakt optreden van een Confrerie of Broederschap, gesticht in 1198. Deze vrijkopersorde kocht duizenden slaven vrij en had in de bijzonderste steden en dorpen van Vlaanderen en Brabant zijn hulpposten. Ook te Oostende was er een "Broederschap van de Triniteit", gevestigd in de Sint Pieterskerk. De confraters verplichtten zich tot een vaste contributie want de gemiddelde som om een kristen slaaf vrij te kopen bedroeg 6.000 pond. Wie uit Barbarije na jaren harde gevangenis kwam, aanzag het als een verplichting om in de Sint-Gilliskerk van Brugge de H. Drievuldigheid (= la Trinité) te bedanken. Deze zeelui of passagiers uit Brugge, Gent, Oostende, Nieuwpoort, Duinkerke... woonden 's namiddags de processie bij in hun armtierig plunje van slaaf en de ketenen aan hun uitgemergelde polsen.

Toch zou het nog jaren duren vooraleer de Brugse paters TRINITARIËRS het Oostendse Compagnie-schip konden vrijkopen.

Op 8 februari 1726 leggen de Oostendse confraters hun Brugse collega's de ellendige toestand van de GHESELLE en zijn bemanning voor. Zij krijgen van de Keizer, de Brugse bisschop en de Minister-Generaal der Trinitariërs de toezegging om in de Nederlanden een geldinzameling te houden voor de vrijkoop van hun stadsgenoten. Niet zonder gevolg : van 5 Oostendenaars zijn de namen bekend gebleven. Antoine PIETERS, Jean INGELET, Pierre VALLOUARD, Bernard HOLLEBEQUE en Jan PEDRE.

2 maart 1729 : de pastoor van Oostende stuurt opnieuw een brief naar zijn collega van Sint Gillis voor het financieren van een nieuwe Algerijnse expeditie. Ook met succes ! Eind juni 1730 is het de beurt aan de kapitein zelf die opnieuw vrij man wordt.

1734. Nog 12 slaven bleven over : acht van Oostende, één uit Duinkerke, één van Nieuwpoort, één van Blankenberge en één van Lombard-

zijde. Alle parochies van het bisdom worden opgeroepen tot vrijgevigheid.

Uiteindelijk komt ook de allerlaatste slaaf vrij. Na twaalf ellendige jaren (1736) snuift Rochus DE CRAENE Oostendse zeelucht.

Gegevens ontleend uit : "Studies over kerkelijke en kunstgeschiedenis van West-Vlaanderen". Uitg. De tempel. Brugge 1952.

SCHRIJVERS AAN ZEE (8)

door Emiel SMISSAERT

Een jonge belofte was de dichteres Jeanne Vandeputte (1907-1930) : deze merkwaardige vrouw stierf, ongeneeslijk ziek, zeer jong (zij was amper 23 jaar oud !) maar haar werk overléeft haar, een beetje zoals Alice Nahon in haar werk de jaren trotseert en overstijgt. Posthuum verschenen Mijn hart is niet hier (1932), Zoo hard en zoo schoon (1936) en De ruk aan de tralies (1939). Nu nog komt men onder de bekoring van verzen, geschreven in Blankenbergs dialect, als :

"Kom binnen, meneire de wiend, sukkeloare,
zandknauwere, herteknauwere, meneire de wiend"... (48)

Nog te Blankenberge leeft Lieve van Damme in de Luikstraat 22. Evenals bij Jeanne Vandeputte zijn gewone, dagelijkse dingen de belangrijkste thema's van haar poëzie waarvan we enkel de bundels Duinhelm en polderriet (1962), Reizen en rozen (1966) en Aren lezen (1968) vermelden (49).

De Kavijaks van Jozef Vantorre (Zeebrugge) verscheen in 1974 en werd ingeleid door Louis Paul Boon. Het is een heel persoonlijk verhaal over het ruwe arbeidersleven zoals Vantorre het zelf zag en ondervond. Het boek werd in 1988 heruitgegeven in Nederland. Een jaar voordien werd een tweede roman, Waar de meeuwen schreeuwen van Jozef Vantorre voorgesteld aan het publiek.

Knokke-Heist, de "tuin van de Belgische Noordzeekust", omvat, van zuid naar noord : Heist, Duinbergen, Albertstrand, Knokke en Het Zoute. Deze badplaats telt enkele eigen letterkundigen, elk met hun verdiensten.

Vooreerst is er Eugène Mattelaer (°1911) die, wat onder literatoren hoogst ongewoon is, burgemeester was in Knokke van 1966 tot 1973. We vermelden van zijn werk Houd ze brandend de lamp (1974) en vooral het curiosum Nooit de moed opgeven (1979-1982) : één van zijn eigen gedichten, vertaald in niet minder dan 750 "talen, dialecten en hulptalen". Dit literair hoogstandje baarde heel wat opzien !

Ward Vervarcke (1897-1958) was wellicht de eerste-Nederlands-schrijvende Knokse literator; hij heeft proza, toneel en vooral gevoelige poëzie aan het papier toevertrouwd (50).

"(...) Ik heb heel goede herinneringen aan de poëziebijeenkomsten te Heist, georganiseerd door Gust Vermeille (°1926)" : dit is Christine D'haen goed bijgebleven, en zij vervolgt : "Te Heist waar ik tot laat in de nacht wandelde met Hubert van Herreweghen, waar ik Antoon van Duinkerken ontmoette, waar ik (de Nederlandse dichteres) Judith Herzberg zag... Ik houd van het Carnaval van Heist en van de pladijs door de vissers in smout gebakken (en ontgraat met een speciaal apparaat)" (51).

De dichtbundel Poëzie en gedicht (1964) van Gust Vermeille werd bekroond met de Westvlaamse prijs voor poëzie, vermeldt Fernand Bonneure (53).

Te Knokke-Heist woont de bekende familie Lippens. Cyriel Buysse (1859-1932) was goed bevriend met hen (54) en Ernest Claes (1885-1968) behoorde tot hun kennissenkring (55).

- Na de lunch rijden we met ons vier door het mooie
- Knokke, bezoeken het Vogelreservaat, de villa waar
- Leopold III met Astrid woonde en die door oud-minister
- Lippens werd gekocht om er een voornaam café-restau-
- rant van te maken. Het ligt vlak bij het Zwin. Wonder-
- schoon land ! Wij rijden door de vruchtbare lage
- polders, waar de boeren aan de graanoogst werken,
- bezoeken nog de zwemplaats, dineren weer in Den
- Hul en keren met de trein van 20 u. naar Brussel
- terug. Het is een heerlijke dag geweest !

In de IJzerstraat is het woon- en sterfhuis van Willem Putman gelegen. Door de inrichting van de Internationale Biënnales voor de Poëzie, gehouden in het Casino, had Knokke, van 1952 tot 1976, een groot internationaal cultureel aanzien verworven. Het waren hoogdagen op literair gebied toen "honderden dichters uit alle windstreken (vierhonderd in 1974 uit negenendertig landen !) te Knokke bijeenkwamen om te praten en te lezen rondom telkens andere thema's (56). Zo is de poëzieprijs van Knokke ondermeer uitgereikt geworden aan Léopold Senghor, dichter én president van Senegal. Naar zijn indrukken over de kust gevraagd, schrijft Bert Decorte dat :

(...) Een blijvende herinnering aan zee, in verband met de literatuur dan, zijn voor mij de Poëziebiënnales te Knokke geweest. Het is spijtig, dat deze onderneming, ingevolgd de culturele autonomie, nu naar Luik verhuisd is. Dat er hoofdzakelijk Frans werd gesproken, is niet zo erg. Tijdens Poetry International in Amsterdam wordt het belangrijkste toch ook, denk ik, in het Engels en niet in het Nederlands gezegd. Maar soit ! (57)

In de roman De reis naar Ispahan heeft Frans van Isacker (°1920) de streek van Brugge en Damme alsook de badplaatsen Knokke en Duinbergen tot decor genomen. En in De bruidegom van mijn ziel (1967) komen enkele passages voor waarin opnieuw Knokke en Duinbergen een rol spelen (58).

Twee van de bekendste Vlaamse auteurs hadden in de loop van hun (bewogen) carrière met Knokke te maken.

Jef Geeraerts (°1930) heeft te Knokke, in een appartement van zijn ouders, enkele van zijn mooiste verhalen geschreven : Indian Summer (1965), De vogels (1967) en Anovlar (1968) (59).

En Hugo Claus had in december 1967 te Knokke een ruime villa gehuurd om er in alle rust zijn toneelstuk Masscheroen te schrijven. Op 30 december 1967 werd het stuk gecreëerd. Groot schandaal, toen drie naakte mannen, die de Heilige Drievuldigheid moesten voorstellen, op het podium verschenen. Een gerechtelijk "staartje" vloeide uit dit incident voort : Claus werd in 1968 door de Brugse rechtbank schuldig bevonden aan openbare zedenschennis en het Hof van Beroep te Gent veroordeelde hem in maart 1969 tot vier maanden voorwaardelijk en 10.000 ₣ boete ! (60)

Een letterkundige van een heel ander genre en bij de vorige generaties erg geliefd was Abraham Hans (1882-1939) die te Knokke kwam

sterven; een gedenkplaat werd aangebracht in de Leopoldlaan 72. Gedurende zijn twee laatste levensjaren zocht Louis Paul Boon (1912-1979) Dr. Herman Le Compte op te Knokke-Heist voor behandeling van zijn gezondheidsproblemen (61).

Vooraf tijdens de weekends kwam Johan Daisne (1912-1978) graag verpozing zoeken aan de kust, met een voorkeur voor Duinbergen en Knokke. Het echtpaar M. en L. De Backer, zelf letterkundigen en zoals Daisne Gentenaar, waren zeer goed met hem bevriend. Lisette De Backer is van oordeel, dat "(...) de Belgische kust of de Ardennen (...) een heel aparte plaats bekleden (in zijn oeuvre). In een klein verhaal als De vierde engel (1958) staat langs tien ritjes naar Knokke heel zijn leven in essentiële momenten geprojecteerd" (62).

Aan enkele vooraanstaande schrijvers (F. Auwera, W. van den Broeck, J. Geeraert, H. Lampo, M. Van Paemel e.a.), werd door de B.R.T-radio gevraagd om hun indrukken weer te geven over diverse steden en streken van West-Vlaanderen. Blijkbaar sloeg hun proza goed aan bij een groot publiek, want er werd na de uitzendingen overgegaan tot publikatie in boekvorm. Zo heeft Herman de Coninck (°1944) met verve ons zijn kijk, "zijn kijk" op Knokke gegund. "(...) Vakantie aan de Belgische kust is : daar een tijdje wonen, altijd op dezelfde plek (...).

Het heeft niets te maken met reizen, het is het tegenovergestelde elk jaar opnieuw naar dezelfde plek gaan en je daar elk jaar opnieuw thuis voelen : zelfde bakker, zelfde slager, zelfde verre kennissen. Thuis voel je dat niet meer, daar ben je té thuis" (63).

-
- (48) Fernand Bonneure, *Literaire gids voor West-Vlaanderen* (1985), p. 27-28.
- (49) F. Bonneure, o.c. p. 28.
- (50) F. Bonneure, o.c. p. 120.
- (51) Brief Chr. D'haen d.d. 20 mei 1988.
- (53) F. Bonneure, o.c. p. 120.
- (54) *Literaire gids van België, Nederland en Luxemburg* (1971), p. 199.
- (55) E. Claes, *Uit de dagboeken van Ernest Claes. Deel 2 : Het afscheid* (1982), p. 171-172).
- (56) Meer daarover vindt men in F. Bonneure, o.c. p. 121.
- (57) Brief B. Decorte d.d. 30 mei 1988.
- (58) Brief F. van Isacker d.d. 15 juni 1988.
- (59 en 60) F. Bonneure, *Literaire gids voor West-Vlaanderen* (1985), p. 120-121.
- (61) Interview met Lucie D'Hooghe en Frans Vyncke. In : H. Leus en J. Weverbergh : *Louis Paul Boonboek* (2de vermeerdeerde druk). Antwerpen, 1981, p. 163-165. Een foto is aldaar afgedrukt met L.P. Boon tijdens "het hijsen van de overwinningsvlag ten huize van Dr. H. Le Compte op 15 mei 1978".
- (62) In : Lisette en Marcel De Backer : *Herdenkingstentoonstelling Johan Daisne : 1912-1978* (Gent : Willemsfonds, 1980), p. 38.
- (63) In : *Inpakken en Westwezen : Noord- en Zuidnederlandse schrijvers in West-Vlaanderen*. Brussel : BRT, 1983 (BRT-brochure), p. 41-45.
- Cees Nooteboom, een bekend Nederlands letterkundige, schreef over Oostende een mooi opstel (o.c., p. 69-77).

door Sigrun KIRCHNER

INLEIDING (1)

De walvisvaart werd in de Zuidelijke Nederlanden georganiseerd door een compagnie, te Brussel opgericht in 1727. Hierbij hield men vooral de winst voor ogen die onze Noorderburen uit dit bedrijf haalden. Deze compagnie is niet te verwarren met een visserijcompagnie die ongeveer gelijktijdig werd opgestart te Nieuwpoort.

We beperken ons hier tot de maritieme aspecten, verbonden aan de walvisvaart.

KORT ALGEMEEN OVERZICHT VAN DE GESCHIEDENIS VAN DE WALVISVAART

In de middeleeuwen reeds maakten de Basken, met succes, jacht op walvissen. De Engelsen en de Noordnederlanders deden de walvisvaart bloeien in de 17de eeuw. Men trok naar de wateren rondom de archipel Spitsbergen. De dieren kwamen daar toen nog zeer talrijk voor zodat de walvisvaarders hun prooi naar het strand sleepten om de afgesneden spek er onmiddellijk tot traan te koken. Deze hele bedrijvigheid werkte er het tot stand komen van een volwaardige nederzetting in de hand. Het nadeel was wel dat na verloop van tijd de dieren er steeds zeldzamer werden.

In de 18de eeuw ging men dan ook verder noord- en westwaarts varen, tot voorbij de ijsgrens (2). De dieren dienden langszij het moederschip getakeld te worden om het flensen mogelijk te maken. Het spek werd opgeslagen in het ruim, wat kwaliteitsverlies van de traan tot gevolg had. De Nederlanders konden de concurrentie met de Engelsen en later ook met de Amerikanen niet meer aan. Een sterk verzwakte vloot, het uitstijgen van de globale kosten boven de opbrengsten en het mercantilistisch bewind van de buurlanden deden het verval van de Nederlandse walvisvaart nog versnellen.

Een eeuw later zouden de Engelsen en de Amerikanen ook op jacht gaan in de Indische en de Stille Oceaan. De intensivering van het jachtproces werd ingezet en in de tweede helft van onze eeuw was de industrialisatie van de hele activiteit een voldongen feit.

Aanvankelijk gebruikte men gewone handelsschepen, meestal van het type fluit. In de 18de eeuw ontwierp men een speciaal schip, het bootschip, voor de walvisvaart. De schepen waren voorzien van zware uitstekende balken op het achterschip, waaraan een sloep kon getakeld worden. Ook de gevangen walvis kon aldus naast het schip gebonden worden.

DE COMPAGNIE VAN DE WALVISVAART IN DE ZUIDELIJKE NEDERLANDEN

Anno 1727 besloot Adam Joseph, baron de SOTELET van start te gaan met een walvisvaartcompagnie (3). Een mededeling van 6 september van dat jaar, een soort reglement, verschaft ons informatie over de andere leden van de compagnie en geeft in 24 artikelen de werking ervan weer. Er werd beslist zes schepen uit te rusten voor de vaart naar Groenland en Spitsbergen of naar het gebied van de Straat Davis en de Hudson Baai (4). Verder neemt men in het document nog beslissingen in verband met de uitgifte van aandelen en het indienstnemen van zeelui en andere werknemers.

In de praktijk vertrokken op 2 mei 1727 reeds vier schepen vanuit de Oostendse haven : de "Walvis" o.l.v. kap. H. STAP, de "Perel"

onder het bevel van Daniel LINDERTSEN, de "Faem van Vlaenderen" met G. H. VAN GELDROEP als bevelhebber en de "Vergulde Arent" gevoerd door S. J. THEL. Het vijfde schip, de "Sint-Joseph", werd te San Sebastian uitgereed (5).

De reder-commisaris Jan de SCHONAMILLE behartigde de belangen van de compagnie te Oostende. Uit diens briefwisseling met de vennoten te Brussel vernemen we o.m. het vergaan van de "Walvis". Het schip kwam, na de aankomst te Spitsbergen, in een hevige sneeuwstorm terecht. De bemanning slaagde er wel in te vluchten in drie sloepen. Na dagenlang rondwalpen werden deze walvisvaarders opgepikt door een Engels en een Hollands schip. Twee zeelui overleefden het "avontuur" niet en verscheidene mensen moesten voeten en benen worden afgezet.

Een andere interessante bron van informatie is het bewaarde scheeps-journaal van de "Vergulde Arent". Kap. THEL heeft het o.a. over de slechte staat van zijn schip en het verder verloop van de reis : van Spitsbergen naar Oostende. Omstreeks 15 augustus vatten de drie resterende schepen de reis naar de thuishaven aan. Men had meerdere malen walvissen opgemerkt maar een dier vangen was er niet bij. De thuisreis van het schip van THEL verliep overigens nog minder vlot dan de heenreis. Men had te kampen met een gebrek aan levensmiddelen en een kapot roer, waardoor twee maal Noorwegen moest aangedaan worden. Het binnenlopen van de Oostendse haven bleek nog een probleem apart. De schepen moesten wachten op een gunstig tij en westenwind om de haven veilig te kunnen binnenzeilen. Het schip van LINDERTSEN had de pech om op een zandbank te lopen. Na onderzoek in de haven bleek dat er heel wat te herstellen viel aan de drie schepen. Aangezien er geen walvissen werden gevangen kon er moeilijk sprake zijn van winst boeken in dit eerste jaar.

Over de maritieme bezigheden in 1728 zijn we niet zo uitvoerig ingelicht. De Oostendse handelaar Balthazar VIGNAULX zou de taak van de SCHONAMILLE overnemen. Te Brussel besliste men de "Faem van Vlaenderen" eveneens vanuit San Sebastian uit te redden, als de "Onze-Lieve-Vrouwe ter Bijstand". Ook zou Straat Davis tot het jachtdomein genomen worden. Evenals het volgende jaar werden er in 1728 wel degelijk walvissen gevangen.

In 1729 werden de vier schepen onder Baskische gezaghebbers, dus vanuit San Sebastian uitgezonden. Oostende bleef wel de Zuidnederlandse thuishaven en de plaats waar de produkten verkocht werden.

De instructies van M. DE ZAVALETTA, de Spaanse commissair, voor de "Onze-Lieve-Vrouw ter Bijstand" geven naast de normaal voorkomende orders voor eender welk schip uit de koopvaardij een interessante loonlijst.

In 1730 werden de schepen weer te Spanje uitgerust. Het fatale bericht kwam in februari van dat jaar : Spanje verbood, waarschijnlijk onder druk van de andere Europese zeemachten, het uitvaren van schepen (6).

DE UITRUSTING VAN DE WALVISVAART

1. De vijf schepen die in 1727 werden uitgereed, waren afkomstig uit de Verenigde Provinciën. Dankzij de aankoopdocumenten zijn we op de hoogte van de omvang van de schepen. Aan de hand van die gegevens konden we de tonnemaat berekenen. Uitgezonderd de "Vergulde Arent" - een iets kleiner schip - kunnen we besluiten dat de schepen van normale grootte waren, vergeleken met

de koopvaardij schepen uit die tijd. Opmerkelijk is wel de bevolkingsdichtheid : omdat we het aantal bemanningsleden kennen - ca. 40 man per schip - kunnen we berekenen dat die dichtheid gemiddeld 10 man per 100 ton bedroeg. De koopvaardij schepen hadden ongeveer 20 man per 100 ton aan boord ! We menen dit te kunnen verklaren aan de hand van twee vaststellingen :

- de reizen duurden veel minder lang ($\pm$ 6 maanden) en er kwamen dan ook minder ziektes voor.
- de walvisvaarders dienden niet extra bemand te zijn om vijandelijke aanvallen af te slaan aangezien die nauwelijks voorkwamen.

2. De financiële kosten

Naast de aankoop van schepen (samen 46.850 fl.) werd in 1727 nog eens 121.761 fl. uitgetrokken om de schepen vertrekkenklaar te maken (7). We denken vooral aan de levensmiddelen, zeilen en touwwerk, ijzeren materiaal (vangwerktuigen en gewone werkbenodigdheden), vaten en de verdiensten van de timmer- en zeelui om de schepen zeilklaar te maken.

In 1728 werd voor de vier schepen 78.834 fl. uitgegeven. De uitrustingskosten van 1729 en 1730 zijn niet te scheiden. Die van 1730 waren trouwens onvolledig : samen 77.329 fl. Een deel ervan kon wel gerecupereerd worden door de verkoop van de walvisprodukten, maar de toestand werd daardoor zeker niet rooskleurig.

We mogen ook de lonen van de walvisvaarders niet vergeten. Naast het uitgekeerde maandgeld konden de officieren en harpoeniers rekenen op een bepaalde bijdrage, maar over dit laatste hebben we niets teruggevonden. Per schip werd tussen de 1.000 en 1.400 fl. per maand uitgegeven. Vergeleken met de lonen van de walvisvaarders in de Verenigde Provinciën bleek dat de kuipers, timmerlui en matrozen opmerkelijk beter betaald werden bij ons. Bij de Noordnederlanders konden die lonen soms ook wel hoop oplopen, afhankelijk van de al dan niet beperkte arbeidsmarkt. Hetzelfde merken we op bij een vergelijking met lonen uit de koopvaardij. Zoals vermeld telde men bij deze laatste wel een dubbel aantal opvarenden.

DE WALVISPRODUKTEN EN DE VERKOOP ERVAN

Het belangrijkste produkt dat de walvissen voortbrachten was de traan. Het spek werd in een grote pan op een gemetseld fornuis uitgebraden. Vervolgens werd de hete traan boven een grote ketel, voor de helft gevuld met water, door een zeef gegoten. Zo kon men de traan van het water scheppen en langs een houten goot in vaten of quardelen brengen. De traan werd vooral gebruikt als grondstof voor zeep, lampolie en als smeermiddel. Daarnaast verkocht men de baleinen, vertikale platen ontstaan als het uitgroeijsel van het verhemelte, van de baleinwalvis. Deze werden verwerkt tot gebruiks- en siervoorwerpen. Een derde produkt is de "spermaceti", walvishersens in de volksmond. Het is een olie-achtig produkt, afkomstig uit de dikke weefselmassa in de kop van het dier. Men gebruikte het middel o.a. voor de verwerking van zalven.

De verkoop van deze produkten bracht 54.755 fl. op in 1728, geen rekening houdend met de kosten die men maakte om die verkoop mogelijk te maken.

De openbare verkoop van 29 december 1729 hebben we uitvoerig beschreven teruggevonden. De produkten lagen opgeslagen in de Oostend-

se loods "De Schorre". Er werd vooral met commissionarissen gewerkt. Daarom kennen we de uiteindelijke kopers niet. Onder die commissio- narissen bevonden zich ook afnemers van Aziatische waren. De mees- ten onder hen woonden te Oostende : o.a. A. HOYS, F.J. KEMPE, M. VANDENBERGHE, D. en A. VANDERHEIJDE en B. VIGNAULX. F. RYCX, één van de belangrijkste afnemers, vonden we niet terug. Sommigen onder hen voorzagen de schepen van de Oostendse Compagnie van levensmiddelen en andere produkten. Ook aan de walvisvaarders leverden ze waren.

BESLUIT

We kunnen de walvisvaartcompagnie het best beschouwen als één van de projecten die wilden profiteren van de gunstige wind die er over de Zuidelijke Nederlanden waaide. Dit laatste was vooral toe te schrijven aan de successen van de Oostendse Compagnie. Er heerste een algemene sfeer van hoop dat de economie eindelijk weer eens welvaart zou brengen.

Het falen van deze walvisvaartcompagnie is toe te schrijven aan een wisselwerking van factoren, zowel van interne als van externe aard.

Externe factoren : de walvisvaart was een riskante onderneming bij uitstek, die daarom weinig financiers aantrok. Bovendien had men de pech geen succes te boeken bij het vangen van dieren (cfr. het eerste jaar). Daarbij kwam de Spaanse regering roet in het eten gooien door de schepen een verbod van uitvaren op te leggen.

Interne factoren : hierbij denken we aan de geïnteresseerden in de compagnie. Enerzijds waren er de mensen die echt in de zaak geloofden en bijna tot het uiterste gingen om de zaak te steunen. Langs de andere kant hebben we de oprichter van de compagnie, een zeer dubieus figuur, en soortgelijke vennoten. Zij hadden enkel belang in de aandelenhandel. Het betrof dus speculanten voor wie de walvisvaart op zich geen enkel belang had.

Het geheel van deze factoren maakte dat de compagnie slechts drie jaar effectief schepen te walvisvaart kon uitzenden. De goede bedoelingen van sommigen ten spijt, was het project gedoemd tot mislukking.

NOTEN

- (1) De gegevens van deze samenvatting werden ontleend aan mijn licenciaatsverhandeling. Deze werd voorgebracht in 1988 aan de Gentse Rijksuniversiteit, met Prof. Dr. J. EVERAERT als promotor.
- (2) Vooral Straat Davis werd als jachtdomein ingepalmd.
- (3) De SOTELET bekleedde een voorname plaats in het milieu van de douaneadministratie. Na een lang aanslepend proces - hij liet o.m. de eigenbelangen voor die van het land gaan - werd hij veroordeeld tot een gevangenisstraf.
- (4) Er werden nooit meer dan vijf schepen aangekocht.
- (5) Enkel Daniel LINDERTSEN hebben we teruggevonden, zijnde een Oostendenaar.
- (6) In hun strijd tegen het opkomende Oostenrijk op zee, wilden Engeland en Frankrijk vermijden dat Spanje de keizer zou steunen op zee.
- (7) De kosten voor de "Sint-Joseph" zijn hierbij niet inbegrepen.

SFEER OP DE VISSERSKAAI ca. 1950

Zondag 25 Oktober -

ELFDE DAG DER BEZETTING

Voor onzen goeien morgen krijgen wij volgende plakbrief :

BERICHT

- 1) Het is de inwoners van Oostende verboden lichten op zee uitgevend te laten branden. De op zee uitgevende vensters moeten des nachts gedekt worden met stoors of gordijnen.
- 2) Alle wapens moeten voor 25 Oktober om 10 uur voormiddag, uit de huizen naar het stadhuis, politiebureel, gebracht worden.
- 3) Het rondrijden met rijwielen is verboden. In bijzondere gevallen kunnen toelatingskaarten bij den Plaatscommandant verkregen worden.
- 4) Indien nog ergens wapens, kleedingstukken, enz. van militairen bewaard worden, moeten dezelve bekend gemaakt worden.
- 5) De personen die levensmiddelen, kleedingstukken, bewapeningen, door de Belgische, Fransche of Engelsche troepen achtergelaten bezitten of ontnomen hebben, moeten dezelve op het stadhuis (politiebureel) afgeven.

Oostende, 25 Oktober 1914

De Plaats-Commandant
TÄGERT
Kapitein ter Zee

Van gister avond tot deze morgen, 6 ure, zijn, langs de A. Pieterslaan, schier onophoudelijk, rijen wagens en karren met krijgsvoorraad of eetwaren, voorbijgetrokken. Ook vele troepen.

Van buiten stad kwamen daarentegen 210 karren met gekwetsten aan.

Uit het "Hôtel des Thermes" worden de niet al te erg gekwetsten overgebracht naar de statie.

Gedurende de nacht was het geschot der kanonnen zeer onderbroken.

In de HH. Petrus en Paulus en Capucienenkerken worden de missen gelezen op duitsche tijd. De Hoogmis wordt gezongen, in de eerste kerk, om 9 ure Belgische tijd.

In de Paterskerk, de kerk van het Hazegras en de Sint Josephkerk, daarentegen, werden de oude uren behouden.

Naar wij vernemen werden deze morgen slechts veertien duizend brooden geleverd op de 40.000 die door de duitsche overheid geischt werden. Deze laatste, die een bezoek van het schepencollege ontving, vroeg voor het oogenblik geen geld, doch eischte nog 36 duizend flesschen wijn, 5 duizend flesschen cognac en vijftig duizend pakjes tabak tegen Dinsdag.

Schepen DEVRIESE, met eene bijzondere zending voor Engeland belast, vertrok deze morgen met M. BATTONY.

Bij 't uitkomen der hoogmis in de Sint Josephskerk, dewelke door nog al veel duitschers werd bijgewoond, stonden twee juffers, in rouw gekleed, te weenen. Een duitscher naderde en vroeg hen, in vloeiend Fransch de oorzaak hunner droefheid. "Wij zouden naar Westende willen terugkeeren waar onze ouders zijn" verklaarden de juffers. En het antwoord van den duitscher luidde : "Blijft

hier ! Hier zijt gij in veiligheid, terwijl ge daar op uw leven loopt ! Moet ik er naartoe, ik zal er mijne dood vinden !"

Andere vrouwen vroegen aan een duitscher het middel om naar Brussel terug te keeren - militaire treinen liepen immers naar Brussel, zegden ze, en ze nemen burgers mede. "t Is waar, luidde het antwoord, maar wie zegt dat ze te Brugge of te Gent niet tegengehouden worden ?"

Van elf tot twaalf ure (Belgische tijd) wordt, op de kiosk der Groote Markt, een concert gegeven door een muziekkorps der duitsche Marinedivisie. 't Weder was uitmuntend, het zonnelichte zoo schoon - doch heel weinig nieuwsgierigen !

Muziek in zulke hachelijke omstandigheden, zulks doet de herten bloeden.

Deze morgen waren, op den Zeedijk, tusschen de Louisa- en Capucienentrappen, vier kanonnen opgesteld. De grond was daartoe uitgedolven geworden; met de aarde werd, voor de kanonnen, een wal opgeworpen. Tegen den middag werden de kanonnen weggehaald.

Slechts tusschen 10 en 11 1/2 ure werd het kanongebulder gehoord.

Heden morgen werden 32 krijgsgevangenen binnengebracht, een 20 tal Fransche, de overigen, Belgen.

Deze morgen kwamen duizend zakken bloem, van het huis Merlin, van Brugge, toe.

* * *

De duitschers hebben Zusters gevraagd om ze in 't militair hospitaal te helpen. Onmiddellijk werden er uit stad naartoe gestuurd, en daar er, in het hospitaal, nog Belgische gekwetsten lagen, bekwamen zij van de duitsche overheid de toelating ze door een priester te laten bezoeken.

Het hospitaal, hoe groot het ook is, ligt vol gekwetsten; in de kapel liggen er veel op matrassen op den grond. Er komen nog gestadig gewonden bij. Onder de gekwetsten, 10 of 12 Belgen en een Franschman, voor het meerendeel gekwetst aan den Yzer bij Keyem, op 18 of 19 dezer.

* * *

De duitschers, die zich meester gemaakt hebben van al de reiskoffers, die in de Zeestatie bleven liggen, en van den eersten dag aan 't plunderen gingen, hebben nog hun werk (?) niet geeindigd. Verscheidene van onzer stadgenoten zijn in 't bezit van hunnen eigendom kunnen geraken, doch veel, oneindig veel, werd er gestolen.

Sedert 3 dagen zijn de duitschers bezig met de waggons koopwaren, in de koopwarenstation, bij de Vogelmarkt staande, te plunderen. Heden hebben zij het overblijvende der koopwaren, waaronder kisten met baaigoed, pelswerk (fourruren), enz. in brand gestoken. O.a. hebben zij rijtuigjes voor gekwetste of zieke kinders in de vlammen geworpen.

Van buiten stad is er geen vast nieuws te bekomen. De eenen zeggen dat de duitschers den Yzer hebben kunnen oversteken, de andere dat de duitschers achteruit werden geworpen.

In alle geval, gansch den namiddag werd er weinig geschoten uit zee.

Ruim achthonderd mariniers, per trein alhier aangekomen, werden

naar Zeebrugge gestuurd. Groepjes Belgische en Fransche krijgsgevangenen komen toe, maar eilaas, ook nieuwe hulptroepen voor de Duitschers.

Honderde Duitsche gekwetsen komen aan. Enkele Belgische en Fransche zijn onder dit getal. De gekwetsten worden zooveel mogelijk met den trein weggedaan.

De stad is vol Duitschers, van alle wapenen, van alle ouderdom. Meer en meer onbewoonde of door hunne bewoners verlatene huizen worden door de Duitschers bezet.

Heel den namiddag is het, op de Alfons Pieterslaan, een over en weer rijden van autos en wagens. 't Schoon weder heeft onze stadgenoten aangelokt hunne Zondagwandeling te doen. En het verkeer in onze straten is ongemeen druk.

Deze namiddag werd te Zevecote een hooge kop begraven. Hij ligt in 3 kisten : onze stadgenoot, M. Felix DE GHESELLE, wonende Sint Sebastiaanstraat, werd door de Duitschers belast met het maken der kisten.

De toestand begint gevaarlijk te worden voor onze priesters. Verscheidene, die in soutaan door de stad trekken, werden erg door Duitschers beleedigd.

Deze avond, tusschen acht en half en tien ure, was het kanongebulder uitnemend hevig al den kant van Nieupoort.

Men vertelt ons dat, deze namiddag, aan de Hooge Barriere (Steene) een groep van een 40 tal gekwetsten, allen Duitschers, behalve twee Belgische piotten, afkwam, begeleid door Duitsche soldaten. Een der Belgen droeg, als hoofddekse, eenen hoogen hoed. Aan een persoon, die hem kon naderen, zegde hij Oostendenaar te zijn en vroeg hij zijne ouders, die op de Leopoldlaan 28, wonen, te verwittigen. Hij zegde dat de gekwetsten dezer groep gister, Zaterdag, gewond werden. Die groep werd kort op de voeten gevolgd door meer dan 50 karren met gekwetsen.

Deze namiddag werden in de duinen, dicht bij het militair hospitaal, 7 Duitschers begraven : de Duitscher Vrijdag in het Majestic Hotel gedood en 6 andere. Het lijk van den dokter lag in eene kist en werd in eenen afzonderlijke put begraven. De 6 andere lijken, 3 aan 3 gebonden, werden in twee rijen, de eenen boven de andere, in een gezamentlijk graf gelegd. Een Duitsche lutheraansche priester las de doodgebeden, en een officier deed eene aanspraak in het Duitsch.

Maandag 26 Oktober -

TWAALFDE DAG DER BEZETTING

Eene ferme bries, gemengd met regen, is opgestoken gedurende den nacht. De zee is zeer woelig. Rond 1 en half ure van de nacht worden verscheidene doffe slagen gehoord en kort na 2 1/2 ure, eenen ontzettenden buisch : 't is een slag gelijk wij er tijdens het bombardement van Vrijdag hoorden.

Gansch den morgen hoorden wij van tijd tot tijd, van die slagen, echter zoo ontzettend niet. 't Zijn drijvende mijnen door de Duitschers op de reede, tusschen het staketsel en de zandbanken gelegd, en die door het geweld der zee losgerukt, tegen die banken gestooten worden en ontploffen. Van op de hoeken van den Zeedijk kan men gemakkelijk de rookzuilen en de machtige waterstralen zien door de ontploffingen veroorzaakt. De ontzettende slag van deze nacht

is, denkkelijk, te wijten aan het ontploffen eener drijvende mijn tegen het staketsel, waarvan een groot deel van het paalwerk zou vernietigd zijn. Daar de toegang tot de staketsels verboden is, kunnen wij ons geen rekenschap geven van de waarheid van bovenstaande.

Rond 5 1/2 ure, deze morgen, verliet een duitsche soldaat, van wacht aan den hoek van den derden bassijn en de Keizerskaai, waar het vol staat met karren van alle slach en alle gehalte, zijn post, om in eene naburige herberg een glas bier te gaan drinken. Daar zegde hij een weinig verder eene tas koffij te gaan drinken. Hij reed daarop langs de A. Pieterslaan weg. Op de hoogte van de Rogierlaan wilde hij uit den weg wijken voor een automobiël die in volle vaart uit de richting van Petit Paris kwam gereden, doch werd door het voertuig gevat en over het hoofd gereden. De dood was oogenblikkelijk. Het lijk werd op eene kar naar het doo-denhuis overgebracht.

Op de Groenselmarkt, geen groenselboerinnen. Op de Vleeschmarkt, enkele kramen open.

Rond 9 1/2 ure komen van den Nieupoortschen steenweg drie groote wagens afgereden, op ieder der karren ligt eene groote ijzeren schuit, als doornaaid met gaten, een hoofd groot. Een duitscher vertelt ons dat de platkoppen gister avond, tusschen 8 1/2 ure en 10 ure, gepoogd hebben over den Yser te steken, maar dat zij onbermhartig door de Engelsche vloot beschoten werden. Daar verloren ze veel volk. Het is dit kanongebulder dat we gister avond hoorden.

In een koffijhuis der Kerkstraat vertellen twee Elzassers, duitsche mariniers, die heel vloeiend Fransch spreken, dat de duitschers ontzaglijke verliezen opliepen. Zij zullen niet schieten, zeggen ze, op de Franschen noch op Belgen of Engelschen, omdat van hun volk, van hunne familie onder de Fransche vaandels strijdt. Zij hunkeren, evenals gansch het volk van Elzas-Lotharingen achter de verlossing.

Zij verhalen dat te Mulhouse en te Colmar, toen in de eerste weken van den oorlog de Franschen die steden dewelke ze bezetten, hadden moeten verlaten, al de ouderlingen van het mannelijk geslacht ongenadig door de platkoppen werden neer geschoten. Moesten onze officieren, zeggen zij, voor de troepen oprukken, ze zouden door hun eigen volk doodgeschoten worden, doch ze staan ongelukkig-lijk achter de troepen, en wee den soldaat die het zou durven wagen te vluchten, hij zou onmiddellijk door het hoofd gebrand worden.

Een ander duitscher vertelt ons, doch dit is volkomen nutteloos, want de Oostendenaars hebben ook oog, dat er nog heel weinig jongelingen onder de duitsche troepen zijn. Op 10 soldaten zijn er 9 getrouwde menschen en menschen van boven de 35 jaar.

De Cercle Caecilia, Groote Markt, heeft het voorbeeld der Société Littéraire gevolgd : hier ook hangen plakbrieven met het opschrift : "Privat Club".

Deze namiddag, om 3 ure (Belgisch uur) had de begrafenis plaats van den onderofficier der Belgische artillerie Robert HEYVAERT, die voor Antwerpen gekwetst werd en Zaterdag alhier in het Hotel des Thermes overleed.

De afgestorvene was de zoon van Kommandant HEYVAERT der plaats van Brugge die hier gedurende lange jaren in garnizoen was bij het 3e linie en de dochter huwde van M. Frans MAURUS, destijds

bediende bij de bank Duclos-Assandri en later verzender.

Gister en vandaag werden in onze kruidenierswinkels al de beschikbare koffij en thee opgeëischt. Als 't alzo voortduurt zal er welhaast niets aan kruidenierswaren meer overblijven.

Deze namiddag werden uit de kelders van het Hotel de la Marine, Kapellestraat, meer dan 3.000 flesschen wijn, en fijne likeuren gehaald.

Tusschen 1 en 2 1/2 ure werden de niet al te erg gekwetsten uit het Hotel des Thermes naar de statie gedaan. Onder hen bemerkten wij verscheidene Belgen en Franschen.

Rond 5 ure komt er een troep van 111 Belgische krijgsgevangenen piotten aan. Onder hen, twee officieren. Allen werden binnen gedaan in de betalende jongensschool der Ooststraat. Verscheidene piotten verklaarden gevangen genomen te zijn te Ramscapelle bij Nieupoort. De Duitschers zouden dus over den Yser gerocht zijn, men beweet langs de kanten van Dixmude.

Onze Duitschers zijn heel kwaad gemutst op de Engelschen. Zij beschuldigen deze op hen te schieten, terwijl zij bezig zijn met de Duitsche, en ook de Belgische gewonden op te rapen. Zij beweren dat de Duitsche kanonnen van 42 centimeters te Brugge liggen. Volgens hun zouden zij weldra 2 Duitsche kanonnen van 52 centimeters hebben, een geschenk der kanonfabriek Krupp ter gelegenheid van haar eeuwfeest (100 jarig bestaan). Met die kanonnen, dewelke te Kales (hum !) zullen opgesteld worden, zullen zij het Nauw van Kales bestrijken en op Dover schieten. Zij pochen er op dat zij met 100.000 soldaten mans genoeg zullen zijn om Engeland te overweldigen. Volgens hen zijn de mijnen, die deze nacht en deze morgen, in zee ontploften, geene Duitsche maar Engelsche mijnen.

Zij houden staan dat er in de forten van Luik Fransche soldaten zaten en ze loopen hoog op met een artikel van den Brusselschen socialist de BROUKERE, tijdens den laatsten kiesstrijd verschenen, waarin gesteund zou worden op het feit dat Minister de BROQUEVILLE, op last van Engeland en Frankrijk de nieuwe milicienwet voorstelde en België aldus een geheim verbond met beide voornoemde landen sloot. Daar wij bedoeld artikel in ons bezit niet hebben, kunnen wij ter deze niet oordelen.

Het schijnt ons dat het kanongebulder heden min hevig is dan de vorige dagen - dat kan ook aan den wind liegen die uit het Westen niet meer komt.

Om 3 1/2 ure (Belgische tijd) werd door het muziek der marineafdeeling andermaal een concert gegeven op de groote Markt ! Onder-tusschen kwamen 't allen kanten Duitsche gekwetsten toe ! Welke pochhanzen, die Duitschers !!!

* * *

Felix DE GHESELLE, de gekende meubel en doodkistenmaker der Sint Sebastiaanstraat, kreeg gister bericht dat hij zich gereed moest maken om heden, om 8 1/2 ure, naar Schoore te vertrekken, ten einde er eenen gevallen officier, aldaar begraven, in eene eiken en eene zinken kist te steken. Georges DOSSAER, loodgieter hier ter stede, was met het maken der zinken kist gelast en moest DE GHESELLE op reis begeleiden. Eene Duitsche kar zou hen, op gemeld uur, komen afhalen. In plaats van om 8 1/2 ure, kwam de kar slechts om 11 1/2 ure : DE GHESELLE en DOSSAER namen er plaats in, de kisten werden er opgeladen, en - voort, naar Schoore toe, alwaar men om 3 1/2 ure aankwam.

OOSTENDSE NUMISMATIEK

door Edwin LIETARD

BOND LUCHTBESCHERMING

In 1934 werd er bij Koninklijk Besluit een Nationale bond ter bescherming van de bevolking in het leven geroepen onder de benaming : "Bond Luchtbescherming".

De organisatie van deze Nationale Bond hing onrechtstreeks af van het Ministerie van Landsverdediging. Dit ministerie was de alleen leverancier van alle nodige materialen en in het bijzonder van de gasmaskers en de bijhorende filters.

Het doel van deze beschermingsbond was veelvuldig :

- a) de aanwerving van vrijwilligers-brandweerlieden en verplegend personeel.
- b) bestrijding met alle middelen van alle mogelijke brandprojectielen en het geven van de nodige instructies voor de verzorging van de gekwetsten.
- c) bescherming en beschutting tegen de giftgassen, zoals Yperiet e.a.
- d) oprichting van gezinsschuilplaatsen.
- e) uitdeling van de in voorraad zijnde gasmaskers.
- f) oprichting van zogenaamde gaskamers voor het stockeren en onderhouden van het materiaal en voor het bijhouden van het gasmaskersbestand en dit in ieder bestaand legergarnizoen.
- g) organisatie van cursussen bij de bevolking met betrekking tot de uitvoering van bovenvermelde punten.

Deze organisatie heeft gedurende de lange oorlogsjaren zeer nuttig en konstruktief werk geleverd en honderden mensenlevens gered.

Na de oorlog werden de vrijwilligers van de Bond Luchtbescherming geëerd voor de geleverde hulp en bijstand aan de bevolking en bedacht met een medaille.

1945 MEDAILLE IN VERZILVERD BRONS Ø 26 mm MET KROON EN RING

- R. Medaille met het embleem van de Bond Luchtbescherming bestaande uit, links boven een groep van 5 aanvallende vliegtuigen, in het midden een man met een schild een stad onderaan rechts beschermend, boven dit tafereel een kroon.
- V. Een tekst in 4 lijnen :
VRIJWILLIGE/REDDINGSDIENST/OOSTENDE/1940-1945

DE ZUSTERS DER ARMEN

Deze orde van religieuzen gekend als de Zusters der Armen werd gesticht in 1839. Op 1 augustus 1939 met grote luister het

100-jarig bestaan van de orde gevierd.

De orde en tevens het klooster is alom gekend te Oostende en omstreken voor haar tehuis voor de armen en minstbedeelde oudere personen.

Het gesticht dat de naam "Pontongesticht" draagt is gelegen in de gekende (bij de oudere Oostendenaars) "Butterpit". Het is omringd door 4 straten : ten noorden door de Hofstedestraat, langs de oostzijde door de Pontonstraat, ten zuiden door de Nachtegalenlaan en langs de westzijde door de Rivierstraat.

Om de viering luister bij te zetten werden door het Stadsbestuur van Oostende grote feestelijkheden georganiseerd ten bate van de arme kostgangers.

Ter dezer gelegenheid werd ook een medaille geschonken aan de Zusters der Armen om de viering van het eeuwfeest te herdenken.

1939 MEDAILLE IN VERGULD BRONS Ø 50 mm

R. OOSTENDE

Stadswapen van Oostende boven de boeg van een boot met 2 roeispanen en palmtakken.

V. Een parelrand met binnenin een tekst in 8 lijnen :

HET STADSBESTUUR VAN OOSTENDE/-/AAN DE/ZUSTERS DER ARMEN/TER HERINNERING/AAN DE/HONDERDSTE VERJARING/DER STICHTING VAN HARE ORDE/1 AUGUSTUS 1939/..

HOTEL NEPTUNUS

Het Hotel Neptunus was gelegen in de Langestraat nr. 3 te Oostende naast de Banque de Commerce (vroeger Hôtel Royal des Arcades en tegenwoordig een appartementsgebouw met een verkoopskantoor van Van Biervliet) langs de rechterzijde en het Hôtel de Charleroi (nu een appartementscomplex met onderaan de taverne Bentlys) langs de linkerzijde.

De uitbating van dit hotel-restaurant-café was in handen van de heer Frans TRATSAERT en zijn echtgenote Maria VANHOECKE.

Nu is daar een appartementscomplex gebouwd, nl. de residentie Monaco, met op het gelijkvloers de taverne Bistro.

De hieronder beschreven en afgebeelde jeton is afkomstig uit de periode 1900-1930.

JETON VERZILVERD ZINK Ø 23 mm

R. Hotel Neptune
Oostende

V. In het midden van het veld :
10

HELSMOORTEEL JULES

De heer Julius HELSMOORTEEL werd geboren te Oostende op 18 mei 1864 en is er overleden op de hoge ouderdom van bijna 91 jaar op 10 april 1955.

Hij was gehuwd met Mathilde GOUBE de LAFOREST, geboren te Anderlecht op 23 augustus 1875.

Ze dreven samen een kolenhandel op het Hazegras en woonden op het Ernest Feysplein 10 te Oostende.

De heer HELSMOORTEEL was reeds in 1887 lid van de Katholieke Kring van Oostende en in 1912 werd hij door deze vereniging gevierd voor zijn 25-jarig jubileum.

Hij kreeg van de Katholieke Kring een eremedaille om deze gebeurtenis te herdenken.

1912 MEDAILLE IN VERGULD BRONS Ø 51 mm MET BRELOK, KROON EN RING

R. VILLE D'OSTENDE.

Gekroond wapenschild van Oostende met een Zeemeerman rechts en een Zeemeermin links van het wapenschild.

V. Eiken- en lauwertak in een kransvorm met middenin een rondschrift en een tekst in 3 lijnen :

KATHOLIEKE KRING * 1887-1912/HULDE AAN/ Mr. J. HELSMOORTEEL

LIEBERT MARC

De heer Marc-Robert LIEBERT werd geboren te Oostende op 13 oktober 1958. Hij is de zoon van Andre-Camille, geboren te Etterbeek op 5 april 1936 en van Raymonde-Henriette FONTEYNE, geboren te Oostende op 28 juni 1936.

In 1969 nam hij deel als 11-jarige knaap aan een welsprekendheidstornooi te Oostende, hij won er de eerste prijs in dit 9de Tornooi.

Hij kreeg van het stadsbestuur van Oostende een vergulde herinneringsmedaille om deze gebeurtenis nog meer luister bij te zetten.

1969 MEDAILLE IN VERGULD BRONS Ø 49 mm

R. STAD OOSTENDE

Gekroond wapenschild van Oostende, boven het water, met drietand, visschop, visnet, anker en ereteken.

V. Een tekst in 5 lijnen :

MARC LIEBERT/1e PRIJS/9e WELSPREKENDHEIDSTORNOOI/B.C.V.S./1969

MEESSCHAERT GEORGES

De heer Georges-Edmond MEESSCHAERT zag het levenslicht op 30 december 1957.

Hij is schrijver van beroep en een fervent beoefenaar van de biljartsport. Hij won als 22-jarige het kadertornooi georganiseerd te Oostende. In de biljartwereld is de naam Georges MEESSCHAERT een gevestigd begrip en in vele wedstrijden vindt men zijn naam bij de deelnemers.

Hij kreeg in 1979 een verzilverde stadsmedaille voor zijn overwinning in het kadertornooi. In de loop der jaren kreeg hij nog verschillende eremedailles om overwinningen te herdenken.

1979 MEDAILLE IN VERZILVERD BRONS Ø 49 mm

R. STAD OOSTENDE

Gekroond wapenschild van Oostende boven het water met drietand, visschop, visnet, anker en ereteken.

V. Een parelrand met middenin een tekst in 4 lijnen :

KADERTORNOOI/GEORGES/MEESSCHAERT/1979

GEVANGENIS EN GEVANGENEN ROND 1700 TE OOSTENDE

door D. VERSTRAETE

De gevangenis van Oostende bevond zich aan de oostkant van het stadhuis (nu feestpaleis). Voor kleine of grote zaken werd men er gemakkelijk in opgesloten door de wethouders, door de admiraliteit of door de militaire gouverneur van Oostende. Wie wegens kleine overtredingen werd opgepakt mocht in de burgerzaal verblijven maar voor erge misdrijven werd men ondergebracht in de cachotten, blokhuizen genaamd. Die bevonden zich in de kelders van het gebouw. Soms kwam men terecht in een kamer boven de beiaard (de cleppe) en het gebeurde wel eens dat ook de kapel als gevangenis moest dienstdoen. De bewoners van de burgerzaal mochten vrij rondlopen, de deur van die zaal werd slechts 's avonds gesloten. Ook de bewoners van de blokhuizen kregen wat bewegingsvrijheid maar 's avonds werden zij in hun cellen opgesloten. De cipier moest voor dat alles zorgen. Hij was verantwoordelijk voor zijn gevangenen.

Meestal kon hij daar goed mee overweg want er heerste geen streng regime. Tanne DELCOURT, bijgenaamd Tanne Vuylbuttere, wilde zelfs de gevangenis niet verlaten toen zij in vrijheid gesteld werd. Dat was in 1679. Zij was opgepakt omdat men haar verdacht van diefstal, maar omdat men dat niet goed kon bewijzen werd zij buiten vervolging gesteld. De cipier moest haar echter buiten zetten.

Hij had ook wel eens lastige gevangenen onder zijn toezicht, zo bv. Pieter CARTON die zich, in 1677, zelfs tegen de baljuw en tegen de luitenant-baljuw durfde verzetten. Hij dreigde zelfs de conciërge en zijn vrouw te slaan en hij trachtte Marie VAN NIEUWENHUYZE te bevrijden uit de handen van de officier Leon IMPENS. Marie was veroordeeld wegens diefstal. Hij zou gegeseld en verbannen worden.

Jan Baptiste VAN BEUGHEM was toen cipier en terzelvertijd conciërge van het stadhuis. Hij werd, in oktober 1680, door zes gevangen matrozen vastgebonden en opgesloten in het secreet (W.C. zouden wij zeggen). Hij had de militairen uitgelaten om hun gevoeg te doen. Toen hij ze, om zeven uur, in hun cel wilde opsluiten vielen ze hem aan. Jan ARSEELE, een gevangene van de admiraliteit, zag dit allemaal gebeuren. Hij haastte zich niet om de cipier te bevrijden want hij had aan één van die soldaten gezegd dat de sleutel van de voordeur in de kapel verborgen werd tussen drie matrassen. De soldaten vonden daar die sleutel en zij hadden geen moeite om langs de voordeur van het stadhuis naar buiten te wandelen. Toen zij weg waren hielp ARSEELE de cipier uit zijn benauwde toestand en hij werd nog bedankt daarbij. Natuurlijk sprak hij niet over de sleutel. Hij had gezien hoe de cipier hem daar in de kapel verborg. ARSEELE was toen juist bezig met bier te tappen in de kapel. Het bier werd daar bewaard, matrassen werden daar opgestapeld en soms werd daar dus ook een gevangene opgesloten. Dit bewijst ons dat de kapel in een verwaarloosde toestand verkeerde. Zoals bekend bevond zij zich op het gelijkvloers aan de noord-oostkant van het stadhuis.

In juli 1696 ontsnapte Catherine VERNIMME uit de gevangenis. Dat was een lichtekooi afkomstig van Bourbourg. Zij werkte als dienstmeid bij Oostendse burgers en zij had daar diefstallen begaan. Met een drietal andere vrouwen hielp zij ook soms bij Emerentia "de couckebakkige" om boekweitkoeken te bakken en brandewijn te schenken voor de soldaten van het regiment La Mélonière. Dat gebeur-

de in een kelder dichtbij de Capucijnen. De wethouders van Oostende wilden schoon schip maken met die soldatenhoeren. Zij haalden er een drietal uit die boekweit- en geneverkelder en staken ze in de gevangenis. Dat werden dan cliënten van de cipier, in die tijd Guillaume VERGAERT, 51 jaar oud en geboortig van Gentbrugge. Het gebeurde wel dat een officier kwam getuigen dat een vrouw deftig gehuwd was met een soldaat. Die werd dan vrij gelaten. Andere vrouwen die zich alleen te buiten waren gegaan met soldaten, werden uit de stad gejaagd of soms op een mestkar weggevoerd. Catherine VERNIMME echter had ook gestolen en zij moest in de gevangenis blijven. Zij werd opgesloten in een klein keukentje. Hoe zij aan de sleutel geraakte is niet bekend maar enkele dagen vóór haar vlucht klopte ze op de muur en vroeg ze om naar de lavatory te mogen gaan. Antoine VERGAERT, broer van Guillaume, woonde toen ook in de cipierage. Hij wilde de deur van het keukentje openen maar hij vond de sleutel niet. Hij deed de smid komen die het slot afsloeg en een ander slot maakte. Ondertussen werd de deur toegemaakt met een stok. Catherine zal dan wel een sleutel verdonkermaand hebben. Op 4 juli 1696 kon zij 's nachts de deur openen. Zij drong binnen in de kapel waar zij de broek van Antoine roofde. Daarna trok zij naar de grote keuken. Daar sliep toen de cipier in den alkolf en sedert hij weduwnaar was sliep daar ook zijn dochter Petronelle. Die was gehuwd met Jan FRANÇOIS, een blokmaker geboortig van Zottegem. Deze echtgenoot was daar echter niet op de dag van de uitbraak. Hij had wat ruzie gemaakt met zijn schoonvader en hij was in de stad gaan slapen bij de smid RIJCKAM die zijn schoonbroer was.

Petronelle en haar vader hadden de deur van de keuken laten openstaan want zij wilden horen hoe Jacob NOUCX zich gedroeg in zijn blokhuis. Dat was een zeeman die vast zat wegens smaad aan de koning en het militair gezag. Hij was bekwaam met geweld uit te breken. Zo kon Catherine dus gemakkelijk in de keuken gaan. Zij nam daar de broek van de cipier en haalde er de sleutel uit van een koffer-tje waarin veel sleutels van het stadhuis bewaard werden. Zij kon de sleutel van de voordeur vinden en zo ontsnappen. VERGAERDE en zijn dochter hadden niets gehoord.

's Morgens bemerkte men de ontsnapping. De cipier toog aanstonds naar Brugge met de barge om de vrouw te zoeken. Zijn schoonzoon stuurde hij naar Nieuwpoort en zijn dochter deed hij navraag doen in de omliggende dorpen. Die dochter vernam van de baljuw van Oudenburg dat daar een vrouw voorbijgekomen was met een bruine trijpte broek op haar arm en een pakje in haar hand. De cipier Guillaume VERGAERT kwam maar 's avonds terug, zonder resultaat. Hij had te Brugge lang gewacht bij de barge naar Gent maar Catherine had hij niet gezien. Wel had hij vernomen dat zij in het kamp te St.-Joris-ten-Distel zat bij de militairen van kolonel LE MÉLO-NIÈRE. De cipier werd zelf gevangen gezet want de schepenen waren kwaad omdat zij slechts de volgende dag op de hoogte gebracht werden van de vlucht. Baljuw ROTSAERT en schepenen HERNE werden naar St.-Joris gestuurd. Zij bereikten dat dorp maar zij durfden in het kamp niet gaan omdat zij geen paskaart bezaten. Men vroeg dan hulp aan de wethouders van het Brugse Vrije en die deden Catherine uit het kamp halen. Zij brachten haar met de barge naar Sas-Slijkens waar officieren-agenten van Oostende stonden te wachten met een wagen.

Reeds de volgende dag begon de ondervraging. Catherine was slechts 23 jaar maar zij kon goed haar plan trekken. Zij had verschillende

diefstallen begaan en zij gebruikte dikwijls een andere naam. Te Veurne was zij uit de stad gejaagd. Zij beweerde dat de cipier 's morgens om drie uur bij haar kwam slapen. Hij was dronken en hij viel op het bed. Catherine sprong er uit, nam de sleutel uit de broek van de cipier en kon zo rond vier uur in de morgen weggaan. Zij gaf de sleutel aan een Spaans soldaat om die bij de Capucijnen te doen bewaren. Zij droeg de broek van de cipier (de broek van Antoine had zij aan de poort van het stadhuis achtergelaten). Zij droeg ook een rok die zijzelf in de gevangenis gemaakt had. In de broek staken drie stuivers, een inktpot, een sleutel en een mes. Zij verkocht dat geval te Brugge voor negen schellingen. Zij beweerde dat de cipier dikwijls gevraagd had om bij haar te slapen. Zij had dat een tiental keren toegestaan maar de nacht van de vlucht had zij geweigerd omdat zij vreesde bevrucht te worden. Guillaume VERGAERT beweerde dat Catherine fel gelogen had. Hij had haar nooit aangezocht tot bijslaap en hij ontkende stellig dat hij bij haar zou geweest zijn 's morgens vóór haar uitbraak. Hij was tussen elf en twaalf uur thuis gekomen nadat hij uit geweest was met baas LOMBAERT en met Hendrik VAN DEN BROECKE. Zij waren binnengegaan bij de weduwe GHIJS en van daar in het koffiehuis op de hoek van de Markt. Hij was hoegenaamd niet dronken. Het gebeurde wel dat hij soms wat gedronken had maar hij wist altijd goed wat hij deed. Jan François en Petronelle VERGAERT bevestigden dat. Petronelle verklaarde verder dat zij gewoon was van iedere avond de sleutel af te trekken van het klein keukentje. Zij stak die sleutel dan in haar beurs die zij onder haar hoofdkussen verborg. Die avond was het echter Antoine VERGAERT geweest die de sleutel aftrok. Hij had hem in zijn broekzak gestoken. Petronelle wist ook te zeggen dat Catherine ook kleren en stoffen van haar gestolen had. Zij naaide alles in haar rok. Petronelle deed haar eens in de kapel gaan waar zij zich moest uitkleden. Catherine was altijd bereid vergiffenis te vragen en zij beloofde altijd zo iets niet meer te doen. Zij herbegon echter spoedig met haar diefstallen en zij ontvreemde allerlei gerief uit de was van Petronelle. De wethouders deden ook de rug van Catherine onderzoeken om te zien of daar geen klederen verborgen waren. Dat was niet het geval. In haar tas vonden ze een schaar, een beurzeken, een stalen tandenstoker, linten, een paternoster, een stuk lijnwaad en 37 stuivers. Bijna al dat gerief was ontvreemd van Petronelle.

Catherine werd nu opgesloten in één van de cellen die men blokhuisen noemde. Men ondervroeg haar nog over verschillende diefstallen, over haar doopsel en over de begraafing van haar ontwettig kind. Catherine gebaarde zich onnozel en buiten haar zinnen.

Einde juli 1696 werd het advies ingewonnen van de wethouders van het Brugse Vrije en ook van de Raad van Vlaanderen. Men liet weten dat Catherine VERNIMME op een schavot moest gesteld worden, dat zij daar moest geseseld worden en gebrandmerkt met de wapenen van de stad. Zij moest dan voor twintig jaar uit het graafschap Vlaanderen verbannen worden. Die straf werd op 6 oogst 1696 uitgevoerd door de scherprechter van Gent.

De cipier werd vrijgesproken maar toch streng berispt omdat hij de gevangene niet goed genoeg had bewaakt.

Guillaume VERGAERT had werkelijk geen geluk. Reeds begin van volgend jaar had hij opnieuw af te rekenen met een ontvluchting. Op 26 januari 1697 wilde hij eens uitgaan rond zes uur 's avonds. Hij gaf bevel aan zijn broer Antoine de gevangenen rond zeven

uur op te sluiten. Tijdens de dag mochten zij in de "cleppe" verblijven. Dat was de plaats waar de klokken van de beiaard hingen. 's Avonds werden zij dan opgesloten in een zaal boven de "cleppe". Dat mocht zo gebeuren op bevel van de militaire gouverneur van Oostende. Het waren immers soldaten en er waren zelfs twee Engelsen bij. Antoine VERGAERT was om drie uur in de zaal boven de "cleppe" geweest om te zien of alles in orde was en kwart na zes ging hij in de "cleppe" waar de gevangenen bij het vuur zaten. Er waren er bij die bezig waren met vlees te bakken. Zij zegden dat zij om zeven uur wel zouden gaan slapen. De twee Engelsen waren al naar boven gegaan. Die moeten daar dan vlug een gat in de muur gekapt hebben want toen Antoine om zeven uur naar de zaal boven de "cleppe" ging, vond hij daar geen gevangenen meer. Hij zag wel het gat en stenen die er bij lagen. Naderhand vond hij ook een beitel, een mes en een ijzeren werktuig. Hij zag ook dat een koord vastgemaakt was aan een vensterraam. De ontsnapten hadden zich zo naar beneden laten glijden. Antoine verwittigde spoedig de wethouders die ook niets anders zagen dan dat gat, de koord en stenen. Pieter LE DOULX was toen burgemeester. Samen met schepen Lucas Vlieghe en baljuw Jan Rotsaert ondervroeg hij later de cipier, zijn broer Antoine en zijn schoonzoon Jan François. De burgemeester was kwaad omdat zo iets kon gebeuren. Hij beweerde dat de bewaking in gebreke was gebleven en dat het niet de eerste keer was. VERGAERT en familie verdedigden zich en bewezen dat zij alles regelmatig hadden gecontroleerd.

Ook deze keer ontsnapte de cipier aan een straf. De wethouders van Oostende wisten wel dat de gevangenis niet zeer betrouwbaar was. Daarbij, mensen die opgesloten zitten vinden soms de meest onmogelijke middelen om uit te breken.

Dat was bijvoorbeeld het geval met Jooris JOORISKEN, een zeeman uit Rotterdam. Op 12 september 1692 kwam Marie-Anne DE GAER op de Markt voorbij de gevangenis. Zij keek omhoog en zag een man uit de schouw kruipen. Die zocht dan een middel om van het dak te geraken. Hij liep in de goot tot op de Markt aan de trappen van het stadhuis. Het was toen echter al donker en Marie-Anne keek niet langer. JOORISKEN slaagde er waarschijnlijk niet in langs de voorkant van het stadhuis naar beneden te komen. Hij liep naar de achterkant en daar ging het beter. Hij kwam op de achterkoer van het stadhuis en daar zag hij Françoise ROYET en Catharine VERSTRAETE, meiden in de conciërgerie. Zij waren bezig met kiekens te pluimen. JOORISKEN vroeg hen hoe hij kon buiten geraken en de meiden, die niet wisten dat hij een ontsnapte gevangene was, toonden hem de weg naar de voordeur van de conciërgerie. Hij vond daar zijn vrouw en samen trokken zij binnen bij Elisabeth VAN STEENE, geboren te Vlissingen en weduwe van Joos DE VROE. Zij waren daar niet welgekomen want Elisabeth had al gehoord van de uitbraak, daar was over gesproken geworden in de herberg De Keizer op de Markt. JOORISKEN vertelde haar dat hij door de schouw ontsnapt was. De volgende morgen vertrok hij naar Sas Slijkens waar hij echter opnieuw gepakt werd.

Neen, de gevangenis van Oostende was niet al te betrouwbaar. Zware gevallen werden dan ook liever overgebracht naar Brugge waar het moeilijker was om uit het Steen te geraken.

Bron : Brugge, Rijksarchief, fonds Brugse Vrije nrs. 17.164 en 17.165.

door Norbert HOSTYN

LVII - GEDENKPLAAT "OOSTENDSCHE COMPAGNIE" (ZEEVAARTSCHOOL)

Aen de onvergankelycke nagedachtenisse van de oprichters der Oostendsche Compagnie 1722-1731 als gedenckenisse aen de heldhaftigheydt der officieren, opperkooplieden, matrosen en kajuitjongens haerer schepen. Ter herinneringhe aen de Belgen in verre streken gevallen voor de grootheydt en de welvaert van hun vaderlandt. De TOURINGCLUB van België schonck deze plaet aen de Oostendsche Zeevaertschole.

LVIII - MEMORIAAL MARIE DE HEMPTINNE

In het tehuis Marie de HEMPTINNE, Langestraat 87, berust een herdenkingsplaket Marie de HEMPTINNE. Het sober plaket vermeldt naam en data, en toont haar portret in basreliëf.

Deze dame, telg uit een welstellende Gentse familie, bewoonde een villa op de Albert I Promenade en was de weldoenster van het weeshuis verbonden aan het klooster van de Zusters van Liefde, Langestraat 83. Ze overleed in juni 1957.

Uit erkentelijkheid werd dat weeshuis, dat door de veranderende sociale omstandigheden, uitgroeide tot een soort opvanghuis voor kinderen uit probleemgezinnen naar haar genoemd.

Het tehuis sloot voor een paar jaar de deuren. Het kampte met enorme financiële problemen.

LIX - HERINNERINGSPLAKET ENSOR (VLAANDERENSTRAAT Nr. 31)

Boven de voordeur van dit pand, eens het ouderlijk huis van ENSOR, is een sober plaket aangebracht dat herinnert aan zijn verblijf aldaar tussen 1875 en 1916.

LX - HERINNERINGSPLAKET ENSORHUIS (VLAANDERENSTRAAT Nr. 27)

Gietijzeren plaket in 1935 aangebracht op de gevel, op initiatief van een groep bewonderaars n.a.v. de 75ste verjaardag van ENSOR.

Het is het werk van Dolf LEDEL (1893-1976). In 1985 verwijderd om conservatieredenen (te ver geërodeerd) en nu permanent tentoongesteld in het Ensorhuis zelf. Daar staat ook nog een ceramieken portretbuste van ENSOR door dezelfde kunstenaar.

LXI - GEDENKPLAAT VOORMALIG GEBOORTEHUIS ENSOR (LANGESTRAAT)

Langestraat nr. 26 (over ciné Rialto) is nu een typisch art-déco-huis uit het interbellum. Voorheen stond hier het geboortehuis van James ENSOR.

In het Ensorjaar 1985 werd op initiatief van Rotary Ter Streep - Oostende een herinneringsplaket aangebracht boven de voordeur. Ontwerper van dit ceramieken plaket was Gust MICHIELS.

LXII - GRAFMONUMENT - BEGRAAFPLAATS O.L.V. TER DUINEN (DORPSTRAAT)

Het grafmonument van ENSOR (+ 1949) kunnen we volledigheidshalve nog aan dit lijstje toevoegen.

Sober, stoer en geblokt van constructie is het het decor van de jaarlijkse Ensor-herdenking.

VERBETERING VAN DE NUMMERING

blz. 90/7 lezen L i.p.v. XLX

LI i.p.v. XLXI

blz. 90/85 en 90/86 lezen LII i.p.v. XLXII

LIII i.p.v. XLXIII

LIV i.p.v. XLXIV

blz. 90/169 lezen LV i.p.v. XLXV

LVI i.p.v. XLXVI

FEN SINT-MAARTENSKERK TE OOSTENDE

door C. LOONTIENS

In het archief van "De Plate" vonden wij onlangs een document van een negental bladzijden, handgeschreven en ondertekend door C. LOONTIENS, stadsarchivaris en bibliothecaris. Het is echter niet gedateerd.

Hieronder het volledig artikel zoals de auteur het heeft neergepend.

* * *

Zij die met eenige aandacht de plannen bekeken hebben, welke de stad Oostende voorstellen en in de XVIIde of in de XVIIIde eeuw gedrukt werden, moeten voorzeker opgemerkt hebben dat de hoofdkerk aangeduid wordt als zijnde de Sint-Maartenskerk, zoo niet dat nevens de groote kerk toch nog een Sint-Maartenskerk vermeld wordt.

Ook mij was het opgevallen toen ik met het verzamelen van oude plattegronden begon, doch zooals het nogal dikwijls gebeurd voor een feit waarvan men den uitleg niet kent, hechte ik er niet veel belang aan en was ik geneigd er een vergissing in te zien van de teekenaars of de drukkers, die toch altijd een breeden rug hebben gehad om de fouten van anderen te dragen.

Toen ik echter, een zestal jaren geleden, al de plattegronden die ik bezat, deed inlijsten om er de gangen en zalen van het fort Napoleon mee te versieren, dat ik als museum wilde inrichten, stelde ik vast dat er geen enkel plan was van de XVIIe eeuw, waarop niet de Sint-Maartenskerk als de parochiekerk stond aangeduid, terwijl op de plannen van de eerste helft der XVIIIe eeuw, nevens de hoofdkerk of groote kerk, waarvan de patroonheiligen zelfs niet aangeduid worden, steeds een Sint-Maartenskerk wordt vermeld.

Ik herinnerde me dan ook eens, lang vóór den oorlog, een artikel gelezen te hebben van de heer Victor TOURNEUR, thans hoofdconservator van de Koninklijke Bibliotheek, waarin hij, sprekend over een muntstukje dat op het einde van de XIIIde eeuw te Oostende moet geslagen zijn, er op wees dat de beeldenaar niet Sint-Pieter voorstelt, zooals men voor een Oostendsche munt verwachten zou, maar Sint-Maarten !

De zaak begon ernstig te worden en ik heb dan de bewijsstukken trachten te vinden van het bestaan van een Sint-Maartenskerk te Oostende. Ik lever ze hierbij aan het critisch oordeel van de lezers dezer Handelingen in de hoop dat er wel iemand zal zijn die nog meer zal weten te vertellen.

Het artikel van den heer TOURNEUR heb ik teruggevonden in het tijdschrift voor munt- en zegelkunde van 1909 en het Oostendsch muntje staat er heel getrouw afgebeeld, zooals een exemplaar er van te zien is in de verzameling door Mevr. VAN ISEGHEM aan het stadsbestuur geschonken.

In zijn zoo degelijk werk betreffende zijn Onderzoekingen over de munten van de graven van Vlaanderen, heeft Victor GAILLARD dit penningske toegeschreven aan Diksmuide, omdat op de keerzijde de letters O.S.T.D. in de vier hoeken van een kruis staan en hij meende hierin de verkorting te vinden van Sanctus Domitianus, patroonheilige van Diksmuide. Het eenig toen bekende exemplaar behoorde aan professor SERRURE en de teekening van GAILLARD geeft

heel duidelijk het beeld weer van den bisschop met zijn staf (en een ster) op de eene zijde van het penninkje, terwijl de legende, verdeeld door een kruis, typisch is voor de sterlings welke door GWIJDE VAN DAMPIERRE geslagen werden en door het volk "Klayskens" werden genoemd, naar den naam van den muntmeester Nikolaas DEKIN, zooals een artikel van Rene LADRIERE in "Oostvlaamse Zanten" van 1937 verschenen, het heel goed uitlegt.

Het werk van GAILLARD werd in 1857 uitgegeven, doch toen DESCHAMPS de PAS in 1875 den catalogus publiceerte van de verzameling A de WISMES, waren de rechten van Oostende reeds erkend. In de ster nevens den bisschop meende men zelfs de ster der zee te moeten vinden als bewijs dat hier wel een zeestad bedoeld was. In elk geval was het zeker dat de naam van een schutspatroon nimmer op een penning van de XIIIe eeuw vermeld werd en dat de munten der Vlaamse steden ofwel de verkorting van hun naam droegen ofwel heelemaal geen aanduiding van plaats. In zijn woordenboek van de muntgeschiedenis heeft R. SERRURE in 1880 eveneens op het woord Oostende van dit penninkje gesproken en het beschreven als zijnde versierd met den beeldenaar van Sint-Maarten, een der schutspatronen van de gemeente, naar hij verzekerde.

Isidoor VAN ISEGHEM in zijn werk over de Oostendsche munten en penningen, waarvan hij zulk een prachtige reeks verzamelde, heeft insgelijks erkend dat Sint-Maarten op dit zilveren penninkje afgebeeld werd en deed opmerken dat indien de heilige Domitianus bedoeld geworden was, de verkorting S.T.D.T. of S.A.D.O. er op had geprikt.

De heer TOURNEUR was echter met al die gegevens nog niet gerustgesteld en hij ondernam, trouwens vruchteloos, een reis naar Rijssel, alleen maar om eens zelf zulk een muntje te mogen bezichtigen en toen hem ten slotte een afdruk op bladtin bezorgd werd, stelde hij vast dat hetgeen tot dan toe steeds als een ster aangezien werd, een boek moest zijn, waarvan de teekening door den muntslag niet goed weergegeven werd, doch waarvan men vermoeden kan dat het opgehouden wordt door de linkerhand van den heilige, die met de rechterhand zijn staf vasthoudt.

Aangenomen dat M. TOURNEUR hierin gelijk heeft, kunnen wij ons echter niet neerleggen bij de besluiten van het tweede deel van zijn betoog, waarin hij poogt te bewijzen dat niet Sint-Maarten maar Sint-Pieter afgebeeld werd. Weliswaar gelijken de schutspatronen, waarvan wij de beeldenaars op de oude munten zien prijken, tamelijk goed op elkaar en begrijpen we best hoe GAILLARD er toe kwam twee penninkjes met ongeveer dezelfde beeldenaar aan Diksmuide toe te schrijven, doch een Sint-Pieter met mijter en staf en zonder de sleutels (waarmee hij nochtans steeds afgebeeld is geworden, zelfs op de oudste zegels van Oostende) schijnt ons moeilijk aan te nemen, ook al zou het boek dat hij in de linkerhand schijnt te houden (als het toch geen ster mag zijn, maar een opengeslagen boek) het Evangelie bedoelen; dat hij met de andere apostelen hielp verkondigen.

Maar nu hebben wij lang genoeg bij dit penninkje blijven stilstaan en moeten wij de andere bewijsstukken eens voor den dag halen en onderzoeken.

In het Charterboek dat thans op de Stadsbibliotheek bewaard wordt en geschreven werd in 1562 en waarvan de tekst uitgegeven werd door onzen verdienstelijken stadsgenoot, den onlangs overleden advocaat Edward VLIETINCK, is ook de inhoud te vinden van een

charter dagteekenend van 1330, waardoor de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van NEVERS, aan de stad een nieuwe keure opdrong, opdat het gemeentebestuur voortaan zou uitgeoefend worden, zooals te Damme, door zeven schepenen en twee burgemeesters. Welnu, op het einde van deze akte, waar de namen van de getuigen vermeld staan, wordt de pastoor van Oostende aangeduid als eerste getuige en zijn naam was Jakob gezeid van Sint-Maarten (Jacobo dicto de Sancto Martino).

Ik weet wel dat dit nog niet als bewijsstuk dienen kan, evenmin trouwens als de beeldenaar op het penninkje, maar zonder er meer belang aan te hechten, dan zoiets verdient, wensch ik toch er op te wijzen, ter verklaring en bevestiging van wat volgt.

Toen na het Spaansch beleg onze stad herbouwd werd en ook een nieuwe parochiekerk was opgetrokken, moest natuurlijk een klok in den toren worden gehangen om de geloovigen uit te nodigen ter kerke te komen. Het was op Goeden Vrijdag 17 april 1609 dat dit gebeurde in aanwezigheid van Gwijde STASSART, pastoor van Brugge, die de klok wijdde. Aan welken heilige werd deze eerste klok toegewijd ? Aan Sint-Pieter, denkt ge ? Neen, aan Sint-Maarten, die dus wel de schutpatroon was van de parochie.

In het doopregister, dat op het kantoor van den Burgelijken Stand bewaard wordt, staat op de eerste bladzijde, door pastoor STASSART zelf geschreven, in het Latijn, dat de doop van deze klok vijf jaar na de overgave van de vesting plaatshad en hij noemde de personen die aan de plechtigheid deelnamen en het peter- en meterschap uitoefenden.

Het is slechts vijf jaar later, op 9 maart 1614, dat er nog drie klokken in den toren bijkwamen en gewijd werden door denzelfden pastoor, die weer een kort relaas van de plechtigheid in het doopregister van de parochiekerk neerpente. De grootste klok, zoo schreef hij, was gewijd aan de heiligen Albertus en Isabella, de tweede aan de heiligen Petrus en Paulus en de derde aan de Allerheiligste Maagd Maria.

Men ziet dus dat de apostelen, ter eere van wie, naar altijd beweerd werd, de hoofdkerk opgericht is geworden, slechts op de tweede plaats kwamen als schutpatronen van de klokken, die in 1614, bij de klok gewijd aan Sint-Maarten, werden opgehangen.

Indien men nog moest twifelen aan het bestaan van een eeredienst voor Sint-Maarten te Oostende, dan heeft men slechts de plattegronden te bezichtigen, die in de XVIIe eeuw gedrukt werden en den naam van de parochiekerk vermelden.

Nemen wij eerst het werk van SANDERUS "Flandria illustrata". Wij vinden daar een groot plan, dat zelfs twee bladzijden beslaat en de stad voorstelt zooals ze was tijdens het Spaansch beleg, maar in een hoek is er ook een kleine plattegrond van de stad zooals zij er uitzag in 1641, toen dit boek gedrukt werd. Het voornaamste gebouw, met de letter a aangeduid, was natuurlijk de hoofdkerk en in de bijgaande legende leest men nevens a : "St Martenskerck".

Stelt men nog geen vertrouwen in SANDERUS en zijn plattegronden van de steden, die hij met zooveel nauwgezetheid heeft beschreven ? Goed, er zijn nog andere plannen van de XVIIe eeuw uitgegeven geworden en vooral in de eerste helft van de XVIIIe eeuw, ter gelegenheid van het beleg van 1706 door de troepen van den beroemden Engelschen veldheer MARLBOROUGH, geholpen door die van den

Hollandschen legeroverste OUWERKERK.

Daar hebt ge bv. een plan gedrukt te Parijs, "Chez Crepy", waarop de parochiekerk als nummer 14 aangeduid staat, terwijl nevens 14 in de rij der verklaringen te lezen is : "l'église St Martin". Een plan door G. BODENEHR geteekend en gegraveerd en met een Duitschen tekst omringd, moet ongeveer van denzelfden datum zijn en daar staat nevens de teekening van de kerk : "St Martin".

Nog niet overtuigd ? Op het zeer verspreide en trouwens prachtig geteekend plan van Oostende door OTTENS R. en J. te Amsterdam gedrukt en uitgegeven onder den titel "Nouveau plan de la ville d'Ostende", staan de meeste gebouwen en havenwerken in de twee talen (Fransch en Nederlandsch) aangeduid, terwijl nog een lijst van de vestingwerken met cijfers is opgesteld. Welnu, nevens de hoofdkerk lezen wij bovenaan : "la grande église" en er onder "St Martenskerk".

Hetzelfde plan, maar zonder verklaringen nevens de gebouwen zelf, doch alleen met verwijzingsletters naar de tabellen welke in 't Latijn en in 't Duitsch er bijgevoegd werden, is door Matthaeus SUNTTERUS uitgegeven geworden onder den titel "novissima ichnographica delineatio" met onderaan een zicht op de stad en twee mythologische composities, in dewelke men een allegorie zien moet op de verovering van de stad en den bloei van den handel door de scheepvaart. Op den plattegrond, nevens de hoofdkerk, staan twee verwijzingsletters, namelijk Q en R en in de tabellen leest men voor de eene "grosze Kirche - Templum magnum" terwijl de andere uitgelegd wordt als : "St Martens Kirche - Templum Sti Martini".

Ik meen dat het moeilijk is na zooveel goed geteekende en voor het overige ongetwijfeld juist opgemaakte plattegronden gezien te hebben, nog te beweren dat de teekenaars zich zouden vergist hebben.

De zoo verdienstelijke geschiedschrijver van het oude Oostende, Edward VLIETINCK, wiens nagedachtenis wij steeds in eere moeten houden voor al het verdienstelijk werk dat hij in zijn lang en ijverig bestaan heeft geleverd, werd door mij in 1933 geraadpleegd over deze zaak en na heel wat bewijsstukken te hebben vereenigd ten voordeele van de gedachte dat de hoofdkerk nooit geen andere schutpatronen zou gehad hebben dan de heiligen Petrus en Paulus, schreef hij in een Oostendsch weekblad "De Zeewacht" in November van hetzelfde jaar een artikel waarvan het besluit was "de makers van de oude plans onzer stad zijn eenvoudig gemist. Waarschijnlijk hebben zij de klok met de kerk verward - het deel met het geheel... Missen is menschelijk".

Ongetwijfeld en ik zal geen duivelsche ingeving volgen door te volharden in de meening dat hier geen vergissing in 't spel zijn kon. Mijn eerste artikel over deze zoo eigenaardige en voor velen onwaarschijnlijke toewijding van de parochiekerk aan Sint-Maarten verscheen op 12 Juli 1933 in het lokaal Franschtalig weekblad "Le Phare" en ik wees er zelf op dat om te beweren dat de groote kerk werkelijk eertijds aan Sint-Maarten gewijd was, er nog meer bewijsstukken moesten verzameld worden, want dat er te veel bewijzen bestaan van het patroonschap van Sint Pieter en Pauwel. Ik herinnerde er aan dat het charter waarbij Oostende tot stad verheven werd, met het recht een markt te houden en een halle te bouwen, door de gravin van Vlaanderen, Margaretha van CONSTANTINOPEL, en haar zoon, Gwijde van DAMPIERRE gegeven werd op den vooravond

van den feestdag van Sint Pieter en Pauwel, dus op 28 juni 1267 "en la vigile Saint Pierre et Pol apostoles" zoals de Fransche akte het uitdrukt. Ik herinnerde tevens aan het feit dat een stuk, waarvan de tekst eveneens afgeschreven werd in het charterboek van 1562, een akkoord behelst met ridder WATERMAN van GEND nopens de uitoefening van de rechterlijke macht op het grondgebied van de nieuwe stad en dit charter werd door dezelfde gravin Margaretha verleend op 29 juni 1270 "le jour S.S. Pierre et Pol". De twee oudste oorkonden betreffende onze stad werden dus opgesteld en ondertekend door de gravin op den vooravond of op den feestdag zelf van de apostelen Petrus en Paulus.

Op de oudste zegels welke door het Oostendsche stadsbestuur gebezigd werden, ziet men ofwel een hand die sleutels vasthoudt ofwel Sint-Pieter ten voeten uit voorgesteld, in rechtstaande houding, met in de rechterhand de sleutels en in de linker een verkleind model van een kerk. Een geschiedschrijver, waarvan de naam hier niet moet genoemd worden omdat hij niettegenstaande zijn talrijke publicaties, nooit een ernstig werk heeft geleverd, meende zelfs in het randschrift van deze zegels de woorden "teste Petro" te moeten lezen, waar eenvoudig "ter Streep" of "te Streep" gestaan had. Zijn besluit was dat Petrus dus steeds de schutspatroom van Oostende geweest was en dat de oorspronkelijke kenspreuk onzer stad luidde "Teste Petro". Waar hij zelf in zijn "Ostendiana" op bladzijde 187 het randschrift van de oude zegels en tegenzegels heel getrouw weergeeft en de woorden "Te Streep" afschrijft, voegt hij er nochtans de onmogelijke verklaring aan toe dat hier "Ter Petro" bedoeld is, terwijl reeds op bladzijde 13 te lezen staat dat de naam van onze stad niet steeds Oostende geweest is maar ook "Ter Streep" en hij verscheidene oorkonden aanduidt, waarin deze naam gelezen werd. Op bladzijde 343 vraagt de brave man zich zelfs af hoe de benaming "Ter Streep" te vereenigen is met die van Oostende.

Maar houden wij ons liever bezig met ernstiger geschiedschrijving. Edward VLIETINCK heeft in zijn beschouwingen over de kwestie van de Sint-Maartenskerk de volgende opwerpingen gemaakt. "Indien werkelijk die heilige de patroon is geweest van onze parochiale kerk, hoe komt het dat geen spoor gevonden wordt van een altaar, noch van een beeld van hem, noch van een genootschap, confrerie van dien naam? En wanneer grepen de ommegangen of processien plaats? Vóór het beleg, op "Sint Pietersdach" (zie "Het Oude Oostende" bl. 140). Dan ook greep de jaarmarkt plaats (ib. bl. 141). Later werd deze in de maand November gehouden, op den feestdag van Sinte-Catherina die tijdelijk, vóór de oprichting der nieuwe kerk, van 1394 tot 1434, de patrones was van de parochie.

"Ten jare 1518 werd de jaarmarkt teruggebracht op "Sinte Pieter en Pauwelsdach" (zie Cartulaire d'Ostende, bl. 129). Na de belegering werden die ommegangen of processien gehouden, in alle geval gedurende de zeventiende eeuw; namelijk, volgens den tekst der stadsrekeningen over het jaar 1639 "op Sinte Pieters en Pauwelsdach", ommeganck deser stede, mitsgaders op Heylich Sacramentsdach ende op den dach van de reconciliatie ofte memorie der selve" (22 September, datum der overgaaf van de stad aan de Aartshertogen in 1604). Geen spraak van een processie op den feestdag van H. Maarten - evenmin in de volgende eeuw.

"Kenschetsend is ook een tekst uit het dagboek van John EVELYN, gaande van het jaar 1641 tot 1705-1706. Op den datum van 9 October 1641 schrijft de Engelsche reiziger, na een woord gezegd te hebben

over de versterkingswerken der stad Oostende "I went to see the church of St. Peter and the cloysters of the Franciscans". Wel een bewijs dat Sint-Pieter en niet Sint-Maarten de patroon was der parochiekerk - net als drie eeuwen vroeger (1335)".

Het besluit van Edward VLIETINCK heb ik reeds laten kennen en toch meen ik dat de teekenaars van al de plattegronden niet zulk een grove vergissing kunnen begaan hebben om regelmatig nevens de hoofdkerk de aanduiding "Sint-Maartenskerk" te plaatsen. Op de achttiende eeuwse plannen wordt trouwens steeds een onderscheid gemaakt tusschen de groote kerk, soms wel "la cathédrale" genaamd, en de Sint-Maartenskerk die aan de zuidkant er van moet gestaan hebben. Op een plan van de stad door Johannes COENS en Cornelis MORTIER te Amsterdam uitgegeven is het onderscheid duidelijk waar te nemen, het eene gebouw geteekend zijnde met de letter G en het ander met een H, zooals trouwens ook op het plan van Matthias SEUTTER, waarvan vroeger sprake, beide gebouwen door een bijzondere letter zijn aangeduid.

Mijn gewezen leeraar in de geschiedenis en aardrijkskunde, Dr Gustaaf LEFEVRE, aan wien ik het beste van mijn geschiedkundige vorming te danken heb, schreef in het lokaal weekblad "Kustland", waarvan hij de redactie waarneemt, over deze zaak een zeer degelijk artikel, dat op 18 Augustus 1933 verscheen en waarvan ik het voor mij zeer aanmoedigend besluit wil verzwijgen om alleen dezen zin aan te halen "Het is misschien wel in de kerkelijke archieven dat de oplossing van het raadsel zou te vinden zijn en het ware alleszins de moeite waard het eens verder op te sporen".

Tot nog toe heb ik steeds op den uitslag van die opsporingen gewacht en dit artikel heeft, in mijn geest althans, vooral tot doel opzoeken uit te lokken, opdat die kwestie toch eindelijk eens een aannemelijke oplossing zou krijgen.

NOTA

In de tekst is er sprake van "de onlangs overleden advocaat Edward VLIETINCK". Deze laatste overleed op 02 oktober 1937. We mogen dus zeggen dat het artikel geschreven werd in 1937 of 1938.

MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN

Een der degelijkste tijdschriften die over Monumenten en Landschappen en hun bescherming verschijnen is ongetwijfeld het tweemaandelijks tijdschrift van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap dat onder de titel "M & L" verschijnt.

Wij willen speciaal uw aandacht voor het jongst verschenen juli-augustusnummer vragen. Daar is in te lezen : Duitse bunkers aan de Belgische Kust (met enkele prachtige kleurfoto's van het Koninklijk Domein te Raversijde); Een industrieel-archeologische site langs de Rupel; Zwarte monumenten in groen Limburg; De Antwerpse paktuinen en het "Koninklijk Stapelhuis"; "De bouwgeschiedenis der watertorens" en "Liften, een levend technisch patrimonium".

Een jaarabonnement kost 950 ₣, te storten op rek. nr. 470-0278201-29 van Monumenten en Landschappen, Markiesstraat 1, 1000 Brussel met vermelding "M & L" - abt 1990. Wie enkel het juli-augustusnr. wenst te ontvangen die stort 180 ₣ op bovenvermeld rek. nr. met vermelding juli-augustusnr. van "M & L".

Omer VILAIN

H A A R

Nota's bij "Enkele curiosa uit ons Heemmuseum" door Norbert Hostyn *

Het afknippen van haar, samen met het afknippen van nagels van een overledene moet zeer oude wortels hebben. Bewijzen hiervan vonden we in het boek : MONTAILLOU, EEN KETTERS DORP IN DE PYRENEEËN (1294-1324) door Emmanuel Le Roy Ladurie, 1984. Uitgeverij Bert Bakker. Amsterdam. Oorspronkelijke titel : MONTAILLOU, VILLAGE OCCITAN de 1294 à 1324. 1975. Editions Gallimard.

Even een idee over wat dit boek handelt.

Begin veertiende eeuw onderwierp de Inquisitie een afgelegen bergdorp in de Pyreneeën aan een grondig onderzoek. Dit dorp, Montailou, telde niet meer dan zo'n 250 inwoners, voornamelijk boeren en herders.

Jacques FOURNIER, de ambitieuze bisschop van Pamiers, die het later zelfs tot paus in Avignon bracht, leidde het onderzoek. Doel was de uitbanning van de ketterij, speciaal die van de Katharen of Albigenzen.

Rechtsgang en verhoren zijn opgetekend in een aantal boekdelen. Toen Jacques FOURNIER paus Benedictus XII werd verhuisde het dossier met hem mee naar Avignon. Vandaar kwam het terecht in de bibliotheek van het Vaticaan, waar het zich nog steeds bevindt.

Op basis van dit uitzonderlijk gedocumenteerde Inquisitie-dossier wist de historicus LE ROY LADURIE met behulp van de modernste historische etnografische inzichten de zuidfranse Katharen van 650 jaar geleden weer tot leven te brengen met huiveringwekkend realisme. Het is een meesterwerk van etnografische geschiedenis dat op een sensationele manier de gedachten, gevoelens en bezigheden van het gewone volk in de middeleeuwen onthult. Het is een goudmijn van volkse gebruiken uit die tijd.

Een van de behandelde gebruiken is het bewaren van haarplukken en stukjes nagel van het overleden hoofd van de familie (blz. 50, 53, 284 en 448). Volgens de getuigenissen werd het haar en de nagels van het overleden hoofd van de familie afgeknipt en bewaard, opdat het huis van de overledene gelukkig zou blijven. Door dit ritueel werd het huis "doortrokken van bepaalde eigenschappen van deze persoon" en bleek het in staat deze daarna weer over te doen.

Haren en nagels die na de dood nog bleven doorgroeien werden beschouwd als zijnde dragers van een bijzondere intense levenskracht. In de aangehaalde middeleeuwse gemeenschap was het gebruik in handen van de vrouwen. Nadat zij water over het gezicht van de dode hadden gesprenkeld (in Montailou werd niet het hele lijk gewassen) vindt het afknippen van de haren en nagels plaats.

Hoogstwaarschijnlijk zijn de twee HAARcuriosa uit ons museum nog de verre overblijfselen van de aangehaalde gebruiken.

J.B. DREESEN

* Tijdschrift De Plate 3/90 blz. 90-92 en 90-93

VRAAG

De heer Luc MAECKELBERGH - Telnr. 02/2329428
Lange Noordstraat 23, 2000 Antwerpen

zoekt naam van de ouders van Augusta BOGAERTS (vriendin van Ensor) en ligging en naam van hun hotel te Oostende.

door J. G. DE BROUWERE

Van 26 april tot 31 oktober 1913 werd te Gent een internationale foor gehouden. Dat was voor velen de gelegenheid om voor zichzelf wat toeristische propaganda te voeren. Zo ook voor de Oostendse burgervaderen.

Ze gaven een brochure uit, waarin over Oostende een zéér grote hoeveelheid bijzonderheden staan : Ostende. Reine des Plages. Résidence d'été de LL.MM. le Roi et la Reine des Belges. De kaft is mooi, in kleurendruk; de talrijke illustraties (met héél veel gezichten over thans verdwenen stadsgedeelten, o.m. hotels) is in zwart wit. Alle reklame, én het "Avis aux visiteurs" zijn in het frans, de tekst zelf echter in de wereldtaal van toen, in het Duits.

De illusstratie leert natuurlijk bijzonder veel over het Oostende van 1912 (wanneer het boekje stellig gedrukt werd). Maar de Oostendse ikonografie is rijk, en wat hier staat is pas een aanvulling ervan. Zodanig dat de tekst ons meer leert dan de platen.

In die tekst staat van alles, vb. dat op de vismijn jaarlijks voor meer dan 5 miljoen (goud)frank aan vis verkocht wordt, - of dat het boven Oostende minder regent dan elders (500 mm./jaar), - of dat er tien apotekers zijn. Veel is er spraak van de artesische bron in het park : analyses van het water, opsomming van al de kwalen die door het parkwater gebeterd worden (het was schier een universeel geneesmiddel). Aan de bron gedronken (tussen 7 uur 's morgens en 13 uur) kostte de portie 10 centiemen, - en de fles water was tegen 60 centiemen te koop, de halve fles daarentegen tegen 35 centiemen.

De bezienswaardigheden (vb. de bruggen aan de De Smet de Naeyerlaan) werden op een rijtje gezet, maar ook de diverse sportmogelijkheden. Daarbij komen de badtarieven : 1 (goud)frank per persoon voor een gewone wagen; 2 frank voor een speciale wagen en 3 frank voor een luxewagen. Te Mariakerke was de prijs lager : 0,75 Fr, en op het "klein strand" was het nog minder : 0,70 Fr. De lezer weet wel, dat die wagens door een paard tot in het water getrokken werden. Wie geen wagen gebruikte baadde allicht gratis; maar dat staat er niet.

Het abonnement op het Kursaal kostte 20 (goud)frank per persoon voor één week en 82,30 Fr voor het ganse saison. Er was een barema voor families tot en met een oneindig aantal leden. Van de renbaan wordt het programma 1913 afgedrukt, en er staat ook, dat de prijzen één miljoen (goud)frank) bedragen. Maar de toegangsprijs tot het "Hippodrom Wellington" wordt niet aangegeven.

Wel worden de prijzen van de verbinding met Engeland aangegeven :

Brussel-Dover

klasse	enkele reis	heen en terug
1ste	47,25 Fr	84,-- Fr
2de	33,25 Fr	60,-- Fr
3de	21,05 Fr	36,95 Fr

Er waren vijf turbineboten : Princesse Elisabeth - Jan Breydel - Pieter De Coninck - Stad Antwerpen en Ville de Liège. Er waren er dus wel vele. Maar er waren ook nog (wie zou het geloven ?) 5 "magnifiques paquebots à aubes", alle vijf met naam vermeld.

Alles vertellen wat de brochure biedt is niet mogelijk : beperking is onvermijdelijk. Maar wat ik er uit putte werpt toch een flits op het Oostende van vóór Wereldoorlog I, - waar alles wat op "kuur" gericht was, toch wel aan vermogende toeristen voorbehouden blijkt.

N.V.D.R. : Aanwezig in de Stadsbibliotheek (Fonds Ostendiana 0.394/13)

VERGETEN OOSTENDSE KUNSTSCHILDERS - AANVULLING

Jerome BRACKX

Oostende, 19-05-1908 - 22-05-1989

Zoon van Sebastiaan BRACKX en Maria-Josephina VAN BELLE, gehuwd met Lydie D'HONDT.

Architect van beroep en amateur-kunstschilder.

"De Plate" bezit van hem een gezicht op het "Straatje zonder Einde". Het Stedelijk Museum 3 pentekeningen met zichten op oud Oostende.

Norbert HOSTYN

VIERDE LIJST VAN DE MILDE SCHENKERS VOOR HET "FONDS MUSIN"

Overdracht 3e lijst	43.100 Fr
Dhr. W. DEBROCK - Brussel	1.000 Fr
Dhr. R. KNOCKAERT - Middelkerke	1.000 Fr
Dhr. J. COOPMAN - Bredene	500 Fr
Dhr. F. BLOMME - Oostende	1.000 Fr
Dhr. J. LALEMAN - Oostende	1.000 Fr
Dhr. W. VERSLUYS - Bredene	1.000 Fr
Dhr. J. VAN HOECK - Oostende	1.000 Fr
Dhr. N. HOSTYN - Oostende	3.000 Fr
Dhr. O. VILAIN - Oostende	500 Fr
	<hr/>
	53.100 Fr

Deze lijst werd afgesloten op datum van 21 augustus 1990

Met onze hartelijke dank

De Raad van Beheer

Wist U dat er een nieuwe reeks prentkaarten over ons Heemmuseum te koop wordt aangeboden ?

6 verschillende onderwerpen - 15 Fr per kaart.

Te koop aan de balie van het museum.

**GRATIS
FOTOFILM**

**COCK
CAMERA
SERVICE**

Hoek Jozef II straat en
Christinastraat - Oostende

*Tot einde
voorraad - Bij afwerking
nieuwe film min. 20
afgewerkte foto's

p.v.b.a A. & Y. MONBALLIU

Noordzandstraat 72, BRUGGE

Tel. 050 - 33 73 12

Jozef II straat 25, OOSTENDE

Tel. 059 - 70 21 13

VERKOOP en HERSTELDIENST - ONDERHOUD

Schrijfmachines - Elektronische rekenmachines - Bureelmeubelen

IN DIT NUMMER

- blz. 224 : J.B. DREESEN : - Even verder kennis maken met Jan Parmentier, Licenciaat in de geschiedenis
- Prof. Dr. Maria Gottschalk ging ons voor.
- blz. 225 : I. VAN HYFTE : Een vrijkopers-orde bevrijdt de bemanning van een Oostendse Compagnieschip (1724-1735).
- blz. 226 : E. SMISSAERT : Schrijvers aan zee (8)
- blz. 229 : S. KIRCHNER : De Zuidnederlanders op walvisvaart (1727-1734).
- blz. 233 : A. SMISSAERT (+) : Oostende tijdens Wereldoorlog I (11).
- blz. 238 : E. LIÉTARD : Oostendse numismastiek.
- blz. 242 : D. VERSTRAETE : Gevangenis en gevangenen rond 1700 te Oostende.
- blz. 246 : N. HOSTYN : Monumenten, beelden & gedenkplaten te Oostende - LVII t.e.m. LXII.
- blz. 248 : C. LOONTIENS (+) : Een Sint-Maartenskerk te Oostende.
- blz. 253 : O. VILAIN : Monumenten en landschappen.
- blz. 254 : J.B. DREESEN : Haar.
- blz. 255 : J.G. DE BROUWERE : Oostende 1912.
- blz. 256 : N. HOSTYN : Vergeten Oostendse kunstschilders - aanvulling.

TEKST OVERNAME STEEDS TOEGELATEN MITS BRONOPGAVE

Begravenissen
Crematies

NUYTEN

Inzake rouw
gaat het om diskretie, takt
Binnen een beperkte tijd dienen moeilijke,
vaak pijnlijke beslissingen genomen
Dit vereist ervaring, een gedegen uitrusting
en ook iets bijzonders menselijks,
de juiste toon.
Voor dit alles kan u bij Nuytten terecht.
Begravenissen, crematies, rouwtransporten,
tegen sociale prijzen
Nuytten is uw steun in droevige dagen.

Tel. 059/80 15 53 & 70 32 78
Torhoutsesteenweg 88
Petit-Paris - Oostende

